

نقش بسترها و فرایندهای اجتماعی در هویت یابی کودکان (خانواده، سیره رضوی

و....)

زینت ارمغان

دکترای جامعه شناسی

z.armaghan@yahoo.com

چکیده

فرزند از ارزشمندترین نعمت های الهی است که خداوند متعال از روی فضل و لطف خود به انسانها هدیه می کند. داشتن فرزند و تلاش در جهت تربیت نسلی صالح با حفظ هویت، مورد نظر خانواده و سیره رضوی است. هدف تحقیق حاضر "نقش بسترها و فرایندهای اجتماعی در هویت یابی کودکان (خانواده، سیره رضوی و...)" و در پی پاسخگویی علمی بر اساس مبانی دینی، روانشناختی به این سوال است: که آیا نظام الگویی سیره رضوی پاسخگوی نیازهای خانواده ها می باشد؟ در این مقاله از روش تحلیل اسنادی و کتابخانه ای بهره برده و نقش فرایندهای اجتماعی و هویت و فرایند هویت یابی کودکان (خانواده و سیره رضوی و...) مورد بررسی قرار گرفته است. هم چنین تحقیقی به صورت پیمایشی و با ابزار پرسش نامه در بین نوجوانان سال اول متوسطه شهر مشهد انجام گرفت. روش نمونه گیری تصادفی و حجم نمونه ۳۹۵ نفر می باشد. مهم ترین یافته های تحقیق بیانگر ارتباط بین الگوپذیری نوجوان از خانواده می باشد. دیگر یافته های تحقیق نشان دهنده ارتباط بین نهادینه سازی ارزشهای منبعث از سیره رضوی که مشحون از رهنمودهایی برای تربیت فرزندان و حفظ هویت ایرانی - اسلامی است و الگوپذیری نوجوان از محیط پیرامونی به ویژه خانواده است. در اسلام هم به ضرورت هویت یابی کودکان بسیار اهمیت داده شده است. زیرا انسان، مستعد اتصاف به همه اوصاف و کمالات الهی می باشد و این جز با تربیت صحیح محقق نمی شود. سیره عملی امام رضا در نحوه ی برخورد با فرزند، محبت نسبت به او، احترام به فرزند، تشویق، و... الگویی زنده برای تمام خانواده ها واسوه حسنه می باشد.

کلید واژه ها: روش های تربیتی، خانواده، سیره رضوی، هویت یابی.

مقدمه

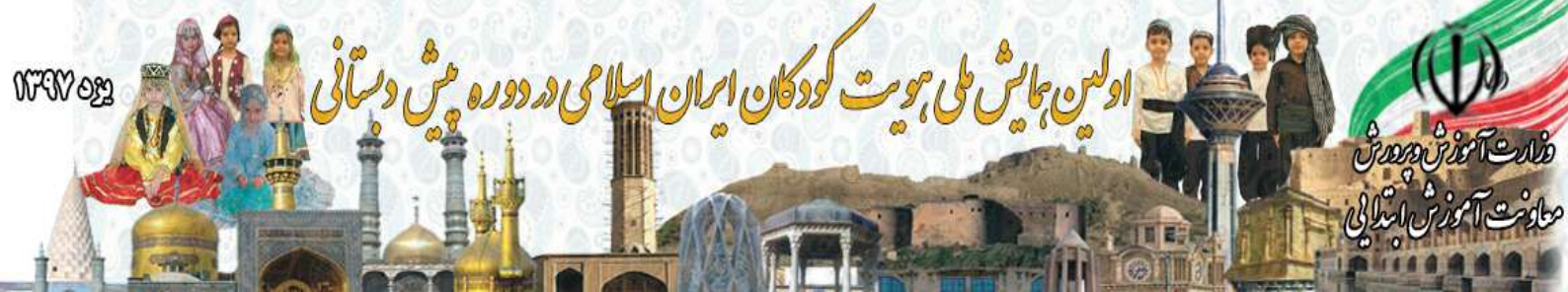
تأثیرات شگرف خانواده بر حفظ هویت کودکان و نوجوانان، امری بدیهی است که هم به تجربه معلوم می شود و هم در مورد آن اجماع کلی وجود دارد. با وجود بداهت نقش مهم خانواده در هویت یابی، این موضوع از لحاظ حقوقی با چالش های اساسی مواجهه است. درباره جایگاه خانواده در تعلیم و تربیت، به خصوص در آموزش رسمی، دیدگاههای مختلفی وجود دارد (علم الهدی، ۱۳۹۱، ص ۵۵۰). درباره نظام خانواده و شکل گیری و اهمیت آن رهنمودهای فراوانی در متون دینی ما - اعم از کتاب و سنت وارد شده است. خانواده جدای از جامعه نیست و ائمه بزرگوار شیعه در طول زندگی پر بار خویش در باب مسائل گوناگون و روزمره زندگی مردم در زمان خود مطالبی را پیرامون نقش خانواده در امر هویت یابی بیان نموده اند که از طریق احادیث و روایات گوناگون به ما رسیده است. از جمله این امامان امام رضا (علیه السلام) است که به ویژه در طول مسافرت از مدینه به طوس و پس از اقامت در این شهر به مناسبت های مختلف نکات تربیتی و اخلاقی پیرامون خانواده و ویژگیهای

روشهای تربیتی بیان فرموده‌اند. از سویی انسان در مثلث ارتباط میان خداوند، انسان و هستی قرار دارد. انسان شگفت‌انگیزترین مخلوق و والاترین نشانه‌ی قدرت حق است. تحقق هدف آفرینش انسان تنها در پرتو تعلیم و تربیت میسر است و مهمترین هدف رسالت پیامبران، به ویژه پیامبر گرامی اسلام (علیه السلام) اهل بیت و سیره رضوی تعلیم و تربیت انسان‌ها بوده است. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: همانا خدا بر مومنان منت نهاد که رسولی از خودشان را فرستاد تا آیات خدا را برایشان بخواند و نفوس آنان را از آلودگی‌ها پاک سازد و به آنان کتاب و حکمت بیاموزد (امینی، ۱۳۹۱: ۱۷). بنابراین روشهای تربیتی و توجه به هویت یابی کودکان بی‌تردید در رشد و تعالی زندگی فردی و اجتماعی انسان و دگرگون نمودن آدمی و تحول حیاتی او جایگاهی بی‌بدیل دارد و می‌تواند نیروی محرکه‌ی سراسر زندگی انسان باشد. خانواده نخستین نهاد اجتماعی است که فرد در آن پا به عرصه‌ی زندگی می‌گذارد و اولین پایه‌های تربیتی در آن گذارده می‌شود. اولین محیطی است که ارزش‌های اخلاقی، اصول اعتقادی، باورهای قوی، گرایش به نگرش‌ها، ارزش‌ها و آرمان‌های الهی و انسانیت را به صورت مستقیم و غیر مستقیم به اعضای خود منتقل می‌کند (ملکی، ۱۳۸۹، ص ۱۹۹). خانواده از ارزشمندترین نعمت‌های الهی است که خداوند متعال از روی فضل و لطف خود به انسان‌ها هدیه می‌کند. داشتن فرزند و تلاش در جهت تربیت نسلی صالح و مومن بسیار مورد توصیه و تایید و تشویق قرار گرفته است. سلامت و سعادت یک جامعه تا حدود زیادی به وضع خانواده‌ها و کیفیت روابط زن و شوهر و والدین و فرزندان بستگی دارد. هرچه روابط بهتر و سالم‌تر باشد، زندگی شیرین‌تر و باصفا‌تری دارند و فرزندان نیز بیشتر به خانواده وابسته می‌مانند و از خطرات و انحراف مصونیت پیدا می‌کنند (حسنی، ۱۳۸۹، ص ۱۷۸). جامعه از دیدگاه اسلام، متشکل از نهادها و واحدهایی است که کوچک‌ترین نهاد سازنده آن، نه فرد بلکه خانواده است. خانواده نقش بسیار پررنگ و با ارزشی را در جامعه و میان نهادهای دیگر آن ایفا می‌کند، از پویایی خاصی برخوردار است و تعامل متقابلی با جامعه دارد. از سوی دیگر با انعکاس شرایط خانواده در جامعه، دامنه تأثیرات خانواده به جامعه سرایت می‌کند و در آن تغییر و تحول ایجاد می‌نماید؛ از این رو خانواده همواره کانون توجه ادیان الهی و از جمله اسلام بوده است؛ زیرا زیرساخت‌های اجتماعی و فرهنگی با تأثیرات و تحولات خانواده ارتباطی تنگاتنگ، حتمی و مستقیم دارد و این ارتباط از جامعه به خانواده نیز سرایت می‌یابد. بنابراین هویت یابی فرزندان از ضروری‌ترین نیازهای زندگی سعادت‌مندان بشر و لازمه جدایی‌ناپذیر اودر تمام مراحل زندگی است. تمرکز این مقاله به نقش بسترها و فرایندهای اجتماعی (خانواده، ارزشها و...) در هویت یابی کودکان است. البته دنیای امروز شرایطی بسیار متفاوت از گذشته پیدا کرده و تحولات نوین نیز باعث ایجاد دگرگونی‌های عظیم در ساختار و ماهیت خانواده شده است؛ اما مبانی فکری و اعتقادی بر روابط خانوادگی را هم چنان می‌توان از آموزه‌های دینی استخراج کرد و آن را منطبق با شرایط امروز به کار برد. در این مقاله سعی بر این است که هم تحولات خانواده در دنیای جدید را مورد کاوش قرار دهیم و هم از آموزه‌های تربیتی در راستای هویت یابی فرزندان بهره‌مند شده و به بررسی هویت یابی کودکان و ویژگی‌های الگوی تربیتی پرداخته تا بتوان الگوی مناسبی را به خانواده‌های امروزی ارائه داد. این مقاله در پی پاسخگویی علمی به این سوال است: که آیا نظام الگویی خانواده و سیره رضوی پاسخگوی نیازهای خانواده‌ها می‌باشد؟ و آیا یافته‌های تحقیق بیانگر ارتباط بین الگوپذیری فرزندان از خانواده می‌باشد؟

بیان مساله

در این تحقیق سعی بر آن است که تنها بخشی از دیدگاهها و سیره رفتاری حضرت امام رضا (علیه السلام) به عنوان ویژگیهای روش‌های تربیتی خانواده در امر هویت یابی فرزندان مورد نظر قرار گیرد. موضوعاتی که مطرح می‌شود شامل سیره عملی امام رضا (علیه السلام) با اعضای خانواده، احترام به پدر و مادر، محبت بین اعضای خانواده و... اشاره نمود. زیرا کودکان به عنوان موجودی اجتماعی همواره در (کنش متقابل) با افراد دیگر است و رفتار بهنجار یا نابهنجار نتیجه فرایندهای دایمی و کنش متقابل بین اعضای جامعه است. عوامل موثر در محیط اجتماعی و جامعه می‌تواند خانواده، روشهای تربیتی و ارزشهای حاکم بر خانواده با نگاه به الگوهای کامل اخلاق و رفتار تأثیر گذار در نوجوان باشد. در گستره موضوع مقاله، این سوال مطرح می‌شود که آیا نظام الگویی سیره رضوی پاسخگوی نیازهای خانواده‌ها می‌باشد؟ آیا بین ویژگی‌های خانوادگی و الگوهای

رفتاری فرزندان همبستگی وجود دارد؟ این نوشتار در صدد پاسخ گویی علمی بر اساس مبانی دینی، روایی و روانشناختی به این سوالات است.

ضرورت شناخت نقش بسترها و فرایندهای اجتماعی در هویت یابی فرزندان (خانواده بعنوان اولین نهاد تربیتی در امر هویت یابی فرزندان)

اسلام دینی واقع گراست و برای استفاده بهینه از این واقعیتها، راهکارهایی کارآمد و برنامه هایی متناسب با طبیعت و نیاز انسان مانند تشکیل خانواده ارائه کرده است. تشکیل خانواده در اسلام، مساله ای حیاتی و ارزشمند است که نخستین مایه های آن به صورت غریزه، محبت و اشتیاق متقابل زوج به اراده الهی در وجود انسانها قرار داده شده است. ایجاد آرامش و مودت بر اثر ازدواج از نشانه های محبت الهی است. در قرآن کریم آمده است "وَمِنْ آيَاتِهِ انْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لَتَسْكُنُوا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً اِنْ فَمِيَ ذٰلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُوْنَ" (روم، ۲۱). خانواده قادر است انس و پیوند بین اعضای خانواده را ایجاد نماید و بستری مناسب برای برآورده شدن نیازهای خانواده فراهم سازد. (سالاری فر، ۱۳۸۷: ۲۹۱). از سوی دیگر خانواده بعنوان کلیدی ترین عنصر اجتماعی هر جامعه ای در بروز آسیب های اجتماعی افراد جامعه نقش بسزایی دارد. تحولات بی حد و حضر در بنیان های جوامع که بر اثر حرکت از دوران گذار به سمت زندگی ماشینی و صنعتی رخ داده، به پدید آمدن شکاف هایی منجر شده است که انسان های امروز را ناگزیر از همنواسازی خود با شرایط جدید کرده است. در چنین فضایی، بحران هایی پیش روی افراد پدید می آید که اگر متوقف نشود دنیای روحی، روانی آنها را متلاطم می کند. از سویی جامعه ای که نظام خانوادگی آن، به فرایند جامعه پذیری و کنترل اجتماعی و رفتار افرادش نظارت نداشته باشد، آسیب اجتماعی باعث از هم پاشیدگی نظام آن جامعه می گردد. در نظام اجتماعی خانواده هنگامی که اعضای آن پایبند به مجموعه ای از باورها و احساسات مشترک نباشند خانواده به سمت بروز رفتارهای انحرافی و پیامدهای آسیب شناخت سوق می یابند (ستوده، ۱۳۸۶: ۱۴). اهمیت خانواده را باید در نقش و کارکرد آن در تکوین رشد فردی، اجتماعی و هویتی اعضای خانواده جستجو کرد. در ایجاد فرهنگ سازی اسلامی و تمدن، خانواده بستر ساز نوعی فرهنگ متکی بر اسلام و همراه با ارزشهای حاکم بر سیره رضوی است. این فرهنگ به کودک و نوجوان توان می دهد تا در حد فرهنگ موجود جامعه و جنبه های منفی آن، هضم و حل نگردد، بلکه با بینشی قوی و قدرت عمل بالا نه تنها خود را از جنبه های منفی آسیبها برهاند، بلکه با تاثیر بر جامعه، جامعه را نیز از تباهی برهاند. در چنین نظامی، افراد به وسیله دلبستگی های نیرومند به یکدیگر متصل شده و در سراسر زندگی به بقای خود همراه با اندیشه های آزاد و والادامه می دهند (گلدنبرگ^۱ و گلدنبرگ^۲، ۲۰۰۰: ۹). بنابراین در این پژوهش به الگوسازی از سیره رضوی و عملی ائمه (علیه السلام)، به ویژه امام رضا (علیه السلام) در خانواده بر اساس کارکردهای تربیتی پرداخته است تا الگویی کاربردی و عینی برای خانواده ها باشد.

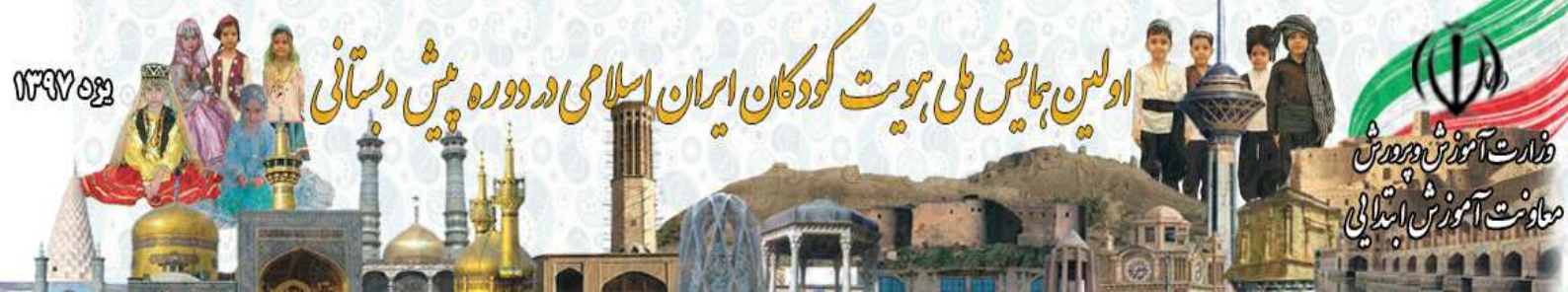
اهداف

هدف کلی هر تحقیقی، رفع نیاز و در نهایت حل یکی از مشکلات جامعه است، و با توجه به اهمیت و حساسیت موضوع (نقش بسترها و فرایندهای اجتماعی در هویت یابی کودکان (خانواده، سیره رضوی و...) مورد نظر است.

اهداف فرعی:

^۱. Goldenberg - Tren

^۲. Goldenberg- Herbert

* تبیین رابطه بین ویژگی های روشهای تربیتی خانواده و تاثیر آن بر هویت یابی کودکان با توجه به امر تربیت از

دیدگاه سیره رضوی

* ارائه راهکارهای مناسب با نتایج تحقیق

پیشینه تجربی

تربیت انسانی همراه با تربیت دینی، سرمایه خام وجود انسانی را تبدیل به سرمایه ای قابل استفاده می کند. در واقع می توان گفت که رفتار و سلوک انسانی یک اتحاد عینی مرتبط و حاصل تعامل و دخالت عوامل و عناصر مختلفی است. موضع گیری انسان اعم از مهربانی، محبت، صداقت، آزادی، عدالت و... در حقیقت آئینه ای است که عوامل و عناصری را که با یکدیگر کارکرد دارند و میانشان تعامل ایجاد شده است، در خود منعکس می سازد. در واقع هویت و شخصیت آدمی نیز مدیون کارکردهای خانواده است. پس کارکرد خانواده تنها منحصر به درون آن نیست؛ بلکه کارکردی اجتماعی و وسیع است. از همین رو خداوند برای والدین سیمایی ملکوتی ترسیم نموده است، گویی احترام به والدین، پس از پرستش خداوند قرار می گیرد. خانواده هر چند صاحب و مربی کودک خویش است، اما در واقع زمام امور جامعه را در اختیار دارد؛ زیرا هیچ خلق و خوبی در جامعه نیست مگر از خانواده منشا گرفته باشد و فرهنگ جامعه تا حدودی ساخته و پرداخته نهاد خانواده است (قائمی، ۱۳۹۱: ۲۵۴). از وظایف نهاد خانواده و کارکردهای آن پرورش و توجه به هویت یابی کودک است. به عبارتی هویت یابی جریانی منظم است که هدف آن کمک به رشد جسمانی، شناختی، روانی، اخلاقی و اجتماعی یا به طور کلی رشد شخصیت پرورش یابنده در جهت کسب هنجارهای مورد پذیرش جامعه و کمک به حفظ هویت اوست و از سوی دیگر تربیت اخلاقی و ایمانی فرزند خود، تا او را به بنده مطیع الهی در جامعه مسلمانان مبدل سازند و اگر نگاه الهی و باورهای دینی و توجه به ارزشها و اعتقادات مورد نظر نباشد، بالطبع هویت ایرانی - اسلامی صورت نگرفته است (سیف، ۱۳۷۰: ۱۴-۱۲). عبدی ویزدانی مقدم (۱۳۸۸) به بررسی تاثیر تعالیم دینی بر هویت کودکان و نوجوانان در سیره رضوی در عرصه های مهارتی، همچون: مهارتهای ذهنی، شناختی، ارتباطی، اجتماعی، خانوادگی، و تربیتی پرداخته اند.

نتایج تحقیقات خارجی پیرامون هویت:

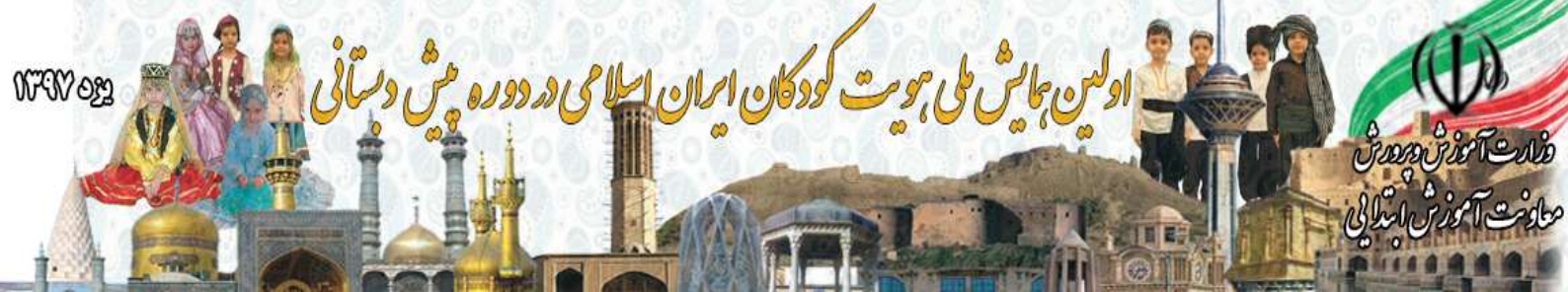
بلوک^۳ و روبینز^۴، در مطالعه ای که وضعیت روانی ۴۷ دختر و ۴۴ پسر ۲۳-۱۴ ساله با توجه به نوع فرایند اجتماعی آنان در خانواده انجام دادند به این نتیجه رسیدند که در گذر زمان، در برابر ۳۴ درصد از پسران که احساس کاهش خود پنداره (هویت) داشتند ۵۷ درصد از دختران نیز همین نظر را داشتند و هم چنین در برابر ۶۴ درصد پسران که احساس افزایش خود پنداره خویش را داشتند ۴۳ درصد دختران به ارایه گزارش مشابهی اقدام کرده بودند. بنابراین به نظر می رسد نوع فرایند اجتماعی در خانواده و نوع نگاه معلمان در خود پنداره نوجوانان و کسب هویت اجتماعی موثر است. میرا^۵ و دیوید ساکر^۶ معتقدند که معلمان و اولیاء نسبت به خود پنداره و پیشرفت تحصیلی دختران از منظری منفی می نگرند، حال آن که در برخورد با پسران چنین نیست. به عبارت دیگر اگر دختران برای پاکیزگی، آراستگی و انجام کارهای منزل مورد تشویق اولیاءشان قرار می گیرند، پسران برای ایده هایی که به ذهنشان خطور می کند مورد تشویق و تایید آنها قرار می گیرند. و این هم به دلیل نوع نگاه صورت گرفته بر روی فرزندان می باشد. در شرایط اخیر که دختران در برابر سکوت و انفعالشان و پسران

3 - Block

4 - Robins

5 - Myra

6 - Sadker.D

در برابر تحرکشان از پاداش برخوردار می شوند، دختران به تدریج تصور می کنند آنها قادر به دستیابی به سطحی که مردان در آن قرار دارند، نیستند. گیلیگان^۷ و همکارانش در بررسی که در سطح مدرسه ای در نیویورک داشتند، ملاحظه کردند که دختران در سن ۱۱ سالگی با اطمینان کامل، نظریاتشان را ابراز می دارند، اما دختران در سن ۱۶-۱۵ سالگی در برخورد با بسیاری از سوال ها پاسخ می دهند که "من نمی دانم" گیلیگان و همکاران از نتایج پیش گفته نتیجه گرفتند که دختران از ابراز صریح عواطف خویش، مانند رنجیدگی خاطر و یا خشم، برای بدست آوردن تایید و کسب رضایت خاطر دیگران سر باز می زنند و به تدریج می آموزند که برخورد صریح و رک، برای زنان متضمن خطر بوده باید از آن پرهیز کنند. دختران یاد می گیرند دختر خوب کسی است که آرام، مودب و مهربان باشد یکی از تبعات فشار اخیر، کاهش خود پنداره دختران در قیاس با پسران است. پس واکنش نوجوانان در جامعه و انتخاب های آنان بستگی به نوع تربیت صورت گرفته در درون خانواده ها می باشد. اریکسون (۱۹۹۴) معتقد است: در جوامع دموکراتیک، هویت مغشوش بیشتر از جوامع دیگر ملاحظه می شود که این امر به سبب وجود گزینه های متعددی است که فرا روی شهروندان این جوامع وجود دارد. در برخی از جوامع میزان انتخاب های افراد محدود است، زیرا ارزش های خانوادگی بر ارزش های شخصی ترجیح داده می شود در حالی که در جوامع دموکراتیک به سبب تأکیدی که بر روی انتخاب های شخصی افراد هست، گزینه های مورد نظر برای انتخاب شهروندان، بسیار بیشتر از جوامع سنتی است. اگر چه شرایط دموکراتیک ممکن است نوجوانانی را که با گزینه های متعددی روبرو شده اند، به تردید، اضطراب و آشفتگی بکشاند، اما در صورت گذر از این شرایط، افراد به هویت ارزشمندتری و واکنش صحیح تری در جامعه پیرامون ارزشها دست خواهند یافت. پدید آمدن شک و تردید در ابتدای جوانی، امری طبیعی و عادی است. شیرک^۸ در بررسی که در سطح جوانان ۱۰، ۱۳ و ۱۶ ساله داشته است نشان می دهد با افزایش سن، جوانان با نقش های اجتماعی اطرافشان آشنا تر شده، از این رو به شکل هماهنگ تری می توانند با جامعه خود رابطه برقرار کنند، در نتیجه از میزان شک و تردید آنها کاسته شده وقادر به انتخاب صحیح ارزشها و نوع برخوردهای اجتماعی در جامعه می شوند.

اریکسون در مراحل رشد، تحول را به منزله انحلال فزاینده تعارضها و بحران هایی می داند که از تلاقی بین خواسته های مختلف که در درون یا بیرون فرد قرار دارند، حاصل می آید. در هر مرحله از مسیر تحول که اریکسون به ترسیم آن می پردازد، بنا به موفقیت یا عدم موفقیت فرد، تحول وی در جهت مثبت یا منفی صورت می پذیرد. مراحل اخیر عبارتند از:

- ۱- اعتماد در برابر عدم اعتماد^۹ (۱-۰ سالگی)
- ۲- استقلال عمل در برابر شرم و تردید^{۱۰} (۳-۲ سالگی)
- ۳- ابتکار در برابر احساس خطا و نقص^{۱۱} (۵-۴ سالگی)
- ۴- تحقق عمل در برابر احساس کهنتری^{۱۲} (۱۲-۶ سالگی)
- ۵- احراز هویت در برابر پراکندگی نقش^{۱۳} (۱۸-۱۲ سالگی)
- ۶- ارتباط با دیگران در برابر انزوا^{۱۴} (۳۵-۱۸ سالگی)
- ۷- پدید آوردن زندگی در برابر راکد ماندگی^{۱۵} (۶۰-۳۵ سالگی)
- ۸- شکوفایی در برابر نومیدی^{۱۶} (بالای ۶۰ سالگی)

7- Gilligan

8 - Shirk

9 - Trust Versus Mistrust

10 - Autonomy Versus Guilt

11 - Industry Versus Inferoninty

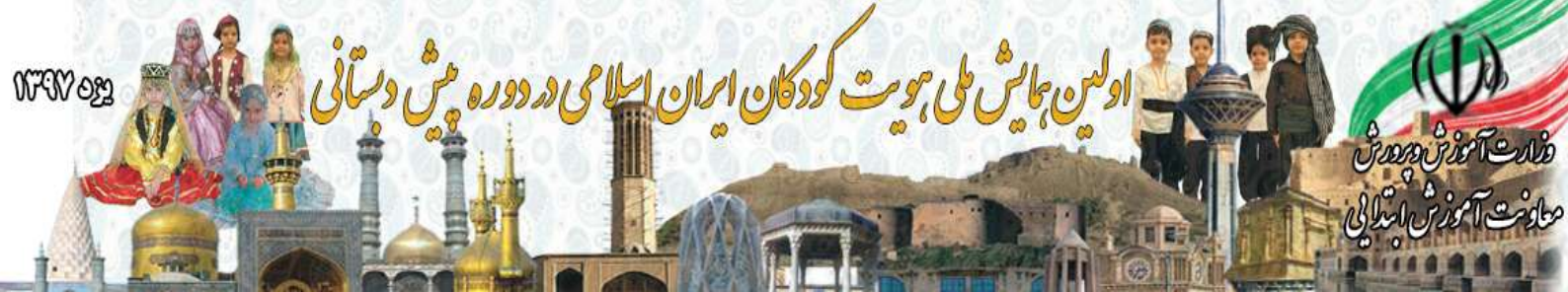
12 - Industry Versus Role Confusion

13 - Industry Versus Isolation

14 - Generativity Versus Stagnation

15 - Maturing Versus Despair

16 - Shepard, J.M

این مراحل میتواند با نظر به سیره نظری و عملی رضوی و استفاده از پژوهشهای انجام شده، بیانگر راهکارهای کاربردی برای توجه به اهمیت مراحل رشدی و تربیتی نوجوانان در میان خانواده باشد. اریکسون در ارتباط با ۸ مرحله رشد روانی- اجتماعی خود، یادآور می شود:

استفاده از لفظ بحران الزاماً به معنای تهدید و یا فاجعه نیست، بلکه بحران در هر مرحله بیانگر نقطه عطفی است که در یک دوره ثابت رشد پدید آمده، کودک و نوجوان و جوان را والدین می دارد، بین شقوق مختلفی که فرا روی وی قرار گرفته، دست به انتخابی تعیین کننده بزند، اگر بحران به خوبی حل شود، نتایج مثبت حل آن، زندگی سال های بعد فرد را تحت تاثیر قرار خواهد داد و خانواده نقش مهمی در حل این بحرانها خواهد داشت.

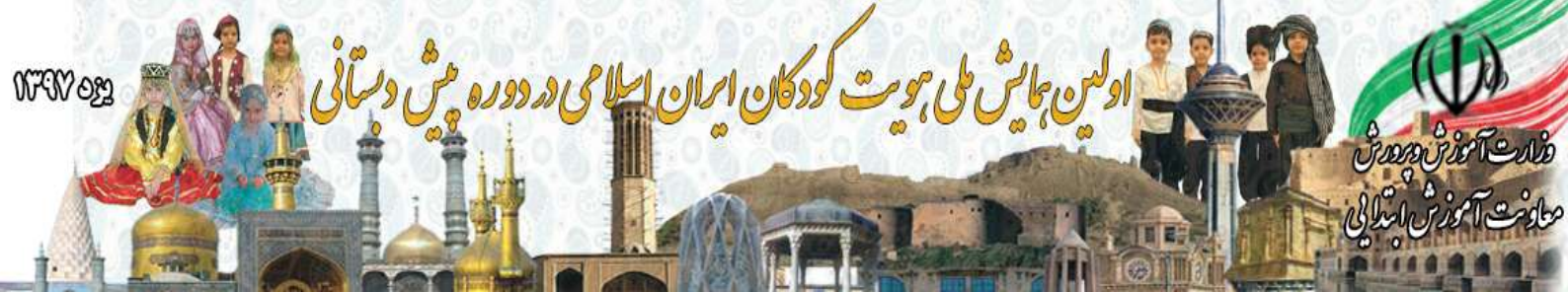
بنابر نظر اریکسون، نوجوان در طی مراحل رشدی خود در جستجوی من و یا هویت خویش است. او سعی می کند که عوامل پراکنده و متفرق شخصیت خود را با همدیگر مرتبط سازد و تعارض های قبلی را از نو تجربه کند و در این راه غالباً با والدین خویش درگیر می شود. وی پشت سر هم نقش های مختلف و رفتارهای مختلف را تجربه می کند و سپس آنها را به یکسو می نهد. آنگاه دوباره آنها را تدارک می بیند تا از نو تجربه کند. اغلب اتفاق می افتد که نوجوان به یک ساخت دهی پایدار شخصیت نایل نمی گردد و در نتیجه با فکر پراکنده خود به سر می برد. اریکسون معتقد است که در امر تربیت یک احراز هویت موفقیت آمیز با نظر به ارزشهای مورد باور خویش، به تجربه احساس راحت و سلامت باز می گردد. وقتی شخصی به یک هویت قبل اعتماد دست یافته باشد در وجود خود احساس آرامش می کند و می داند در چه جهتی پیش می رود و این به دلیل نوع تربیت و واکنش خانواده و جامعه در برابر رفتارهای او می باشد. به طور کلی افرادی که برای خود قدر و منزلت ناپیزی قائلند، مفهوم نسبتاً پایداری از خود ندارند، زیرا فاقد چهارچوب مرجع پایا و محکمی به دلیل نوع نگاه و باور خانواده هستند. چنین وضعی اضطرابی را در آنها به راه می اندازد و کوشش هایی که فرد برای حفظ ظاهر از خود نشان می دهد، آن را تشدید می کند و در این راه والدین قادرند به هدایت فکری فرزندانشان بپردازند. هم چنین در مقابل تغییرات سریع اجتماعی، جوانان قادرند روابط قبلی خود را با اشخاص، مورد بررسی مجدد و بازنگری قرار داده و پیش از آن که خود را آماده تحقق وظایفی بدانند که بر عهده آنهاست، از دید یک مفسر انتقادی به تحولات اجتماعی نگریسته، دست به عمل زنند (دادستان، ۱۳۷۳). از نظر اریکسون (و مارسیا) یک جوان در روند هویت یابی اش با توجه به نقش خانواده با بحران هایی^{۱۷} مواجه است. بحران اخیر به معنای انتخاب جوان در روند تحول بین شقوق مختلفی است که فرا روی وی قرار دارند (و البته در حال حاضر بسیاری از روانشناسان به جای کلمه بحران، از کلمه اکتشاف^{۱۸} سود می برند). (سانتروک^{۱۹}، ۱۹۹۳) فردی که در طی مراحل تربیتی از هویت مشخصی برخوردار شده است، در برابر سوالهایی مانند اینکه من از چه مذهبی باید پیروی کنم؟ نظام اخلاقی مورد پذیرش من است؟ ارزش های سیاسی که من باید از آنها تبعیت کنم چه مواردی هستند؟ به عنوان یک مرد یا زن، من باید چه رفتارهایی را بپذیرم؟ و مانند آنها، پاسخ مشخصی دارد، زیرا خانواده و جامعه با توجه به ارزشهای مورد نظر سعی نموده که نقش خود را به درستی ایفا نماید. اما فردی که به هویت مشخصی دست نیافته است در پاسخ به سوالهای اخیر دچار اغتشاش، سردرگمی و اضطراب می شود. اریکسون از حالات مزبور با عنوان بحران هویت یاد می کند. افراد دارای هویت مغشوش در ارتباط با خودشان نیز تعریف مشخصی نداشته، به شدت تحت تاثیر ارزش گذاری های دیگران و اطرافیانشان قرار می گیرند (شافر، ۱۹۹۹ و امیدیان و شکرکن، ۱۳۸۱). سانتروک (۱۹۹۹) در راهبردهایی که برای تقویت و حمایت رشد اجتماعی- عاطفی نوجوانان در طی مسیر تربیت ارائه کرده است، می نویسد:

- ۱- باید برای نوجوانان آزادی بیشتری متناسب با رشد عقلی در زمینه هایی که در آنها مسئولیت پذیری بیشتری را نشان می دهند، فراهم نمود.

17 - Crisis

18 -Exploration

19 -Santrok. J.W

۲- هنگامی که بین والدین و نوجوانان تعارض وجود دارد، باید کانال‌های ارتباطی را همیشه باز نگه داشت و شنونده‌ای فعال بود.

۳- باید به نوجوان کمک کرد تا درک بهتری از تفاوت‌ها، تنوع‌ها و تعارض‌های ارزشی کسب کنند.

۴- باید به نوجوان اجازه داد تا در هویت خویش کاوش کند. دوران نوجوانی زمان کاوش هویت خویش است.

تحقیقات داخلی

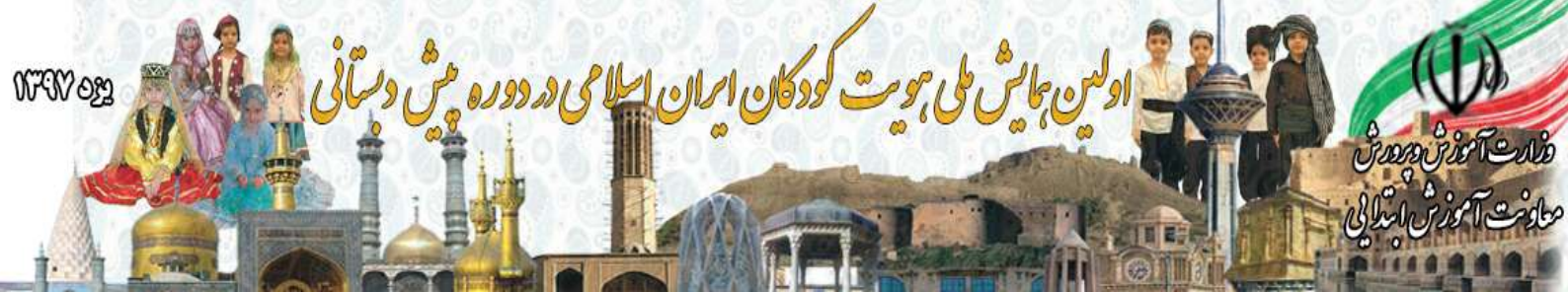
با توجه به نقش والدین در کسب هویت فرزندان و آموزش مسائل مذهبی و ارزشی در امر تربیت، خانواده بیش از پیش نقش خود را در جامعه امروز ایران هویدا می‌نماید. افزایش آمار دختران فراری در کشور، کاهش سن فرار دختران، کاهش سن فحشا در ایران، افزایش میزان طلاق و کاهش ازدواج، افزایش میزان مجرد قطعی زنان که طی سالهای ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵ به بیش از ۹ برابر افزایش یافته است، افزایش میزان انحرافات جامعه، افزایش میزان اعتیاد در میان نوجوانان و مانند آن، از جلوه‌های بارز بحران هویت و مسائل ارزشی در مسیر تربیت می‌باشد و در صورت تربیت صحیح آنها به عنوان والدین فردا و مربیان نسل آینده از امکان عمل مثبتی برخوردار شده و در صورت عدم تربیت درست آنان بالطبع پدران و مادرانی که در فضایی پر تلاطم رشد یافته، درگیر بحران هویت و شخصیت بوده‌اند، قادر به ایفای نقش تربیتی خویش نیستند و الگوی رفتاری مناسبی برای فرزندان‌شان نخواهند بود.

- اشرفی در پژوهشی می‌نویسد: "از آنجا که یکی از نیازهای اساسی نوجوانان جستجوی هویت است و هویت فردی و اجتماعی به میزان زیادی تحت تاثیر خانواده، مدرسه، رسانه‌های گروهی، موسسات سیاسی، کانونهای مذهبی، دینی و اعتقادی نظام اجتماعی شکل می‌گیرد، در صورتی که نظام اجتماعی از طریق نهادهای مزبور خوب عمل کرده، فرایند کسب هویت فردی و اجتماعی جوانان را فراهم آورد و با مشارکت دادن نوجوانان و جوانان در نهادهای مختلف اجتماعی، به آنها احساس هویت بخشد، در این صورت نوجوانان و جوانان با کسب هویت فردی و اجتماعی مورد نیازشان به هویت جویی خویش پاسخ مناسبی می‌دهند اما در صورتی که نهادهای اجتماعی به ویژه خانواده و نگرش جامعه به ارابه امکان عمل لازم به جوانان و نوجوانان جامعه نپردازند، در آن صورت ارزش‌ها و نهادهای اجتماعی در جوانان درون‌سازی نشده، جوانان برای کسب هویت مورد نیازشان به سمت گروه‌های غربی روی می‌آورند (اشرفی، ۱۳۷۸).

* دوستی و ارتباط با جنس مخالف:

بسیاری از دوستی‌های دختران و پسران در جامعه‌ی مدرسه، دارای کارکردهای روانی، اجتماعی است. یعنی دختران و پسرانی که برای خود دوستی انتخاب می‌کنند به دنبال یافتن یک پایگاه روانی و اجتماعی مطمئن و رضامند هستند. که اگر این پایگاه در میان خانواده و با تاسی به ارزشهای دین شکل گیرد این دوستی‌های خیابانی پدید نمی‌آید.

توضیح و توجیه اینگونه مسائل، با توجه به کارکردهای این دوستی‌ها بسیار اهمیت دارد ولی باید از طرف مربیان و خانواده با نظر به ارزشهای حاکم بر جامعه و الگوهای به تصویر کشیده شده، با ظرافت خاصی برای نوجوانان و جوانان مطرح شود. دوران نوجوانی و بلوغ (۱۲-۱۸ سالگی)، دوران ظهور نیازهای متنوع روانی-اجتماعی است، نیازهایی که موجب پیچیده‌تر شدن روابط نوجوانان با خود و سایرین می‌شود. در بین نیازهای متنوع این دوره نیاز به محبت و توجه جنس مقابل جایگاه ویژه و منحصر به فردی دارد. این نیاز به طور کلی مقارن با بیداری غرایز جنسی و پیدایی صفات ثانویه و رشد سریع ابعاد بدنی (۱۲-۱۶ سالگی)، آغاز می‌شود و ابتدا به صورت کشش‌های عاطفی (به خصوص در دختران) و سپس به صورت یک نیاز عاطفی جنسی در برابر جنس مقابل خود نمایی می‌کند. پدید آمدن تمایل به جنس مقابل تابع قوانین رشد و تکامل بشری بوده، اساس انگیزه تشکیل خانواده و تکامل و بقای نوع انسان نیز مرهون درک چنین نیازی از جانب انسان هاست. علی‌قائمی

(۱۳۷۶) در بحث خانواده و پیشگیری‌ها ۸ عامل عاطفی و روانی بر انحراف و سقوط نوجوان را موثر می‌داند که این ۸ عامل عبارت است از:

۱. کمبود محبت
۲. افراط در محبت
۳. حیای افراطی
۴. حسادت‌ها
۵. عقده داری و کینه
۶. ترس جدید
۷. احساس گناه
۸. خشم شدید

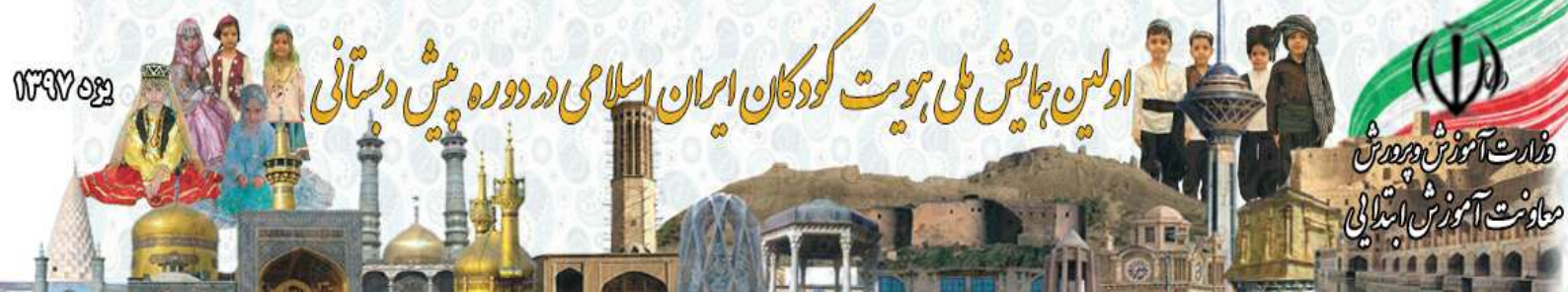
لذا با توجه به نظریات علی‌قائمی در بازسازی نسل جوان و نوجوان، وبا نظر به سیره تربیتی لازم است که به چند اصل توجه داشته باشیم:

نوجوان را در مسیر شناخت انحراف و منحرف با توجه به ارزشهای حاکم بر جامعه کمک نمود، او را متوجه ارزش‌ها کرد، به مسئله خود ارزشمندی، القای نقد‌پذیری، القای مسئولیت در باب پروردگار، ارشاد‌ها حساس نمود، از احساس سرافرازی نوجوان استفاده کرد، نمونه‌های عالی رشد را مانند الگوهای عملی تربیت از سیره رضوی به او ارائه داده و او را از فرجام آلودگی‌ها مطلع نموده، تا قادر باشد به عوامل جهت‌دهنده و بازدارنده توجه داشته باشد.

تحقیقات سیره رضوی

خصوصیات اعتقادی و اعتقادی هر کدام از والدین عامل تعیین‌کننده و تاثیرگذار در فراهم‌سازی زمینه‌های تربیت و رشد فرزندان است. امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: تزوجوا فی الحجز الصالح فان العرق دساس" (طبرسی، ۱۴۲: ۱۹۷). در تحقیقاتی که در زمینه ارتباط بین مذهبی بودن خانواده و فرزندان انجام شده است، این نتیجه به دست آمد که نقش مادر در مذهبی شدن دختران و پدر در تعلقات مذهبی پسران بیشتر است (لطف آبادی، ۱۳۸۱، ش ۳۱: ۱۴). امام رضا علیه السلام به عنوان پیشوای دین توجه خاصی به امور مربوط به دختران داشته‌اند. روزی حضرت به همراه تنی چند از بنی هاشم در مجلسی که دعوت شده بودند حضور یافتند، یکی از اصحاب به همراه خودش دختر کوچکش را به مجلس آورد پس اهل مجلس همگی آن دختر کوچک را به سمت خود خواندند و نوازشش می‌کردند تا اینکه آن دختر نزد امام (ع) آمد؛ امام (علیه السلام) پرسید سن این دختر چقدر است؟ گفتند پنج سال، امام (علیه السلام) از نوازش نمودن آن دختر اجتناب کردند) وسائل الشیعه جلد ۲۰ صفحه ۲۲۹). در عصر کنونی که شاهد انفجار اطلاعات است و به تعبیر بعضی جامعه‌شناسان از آن به دهکده جهانی یاد می‌شود، شاهد روی دادن آسیبه‌ها و بحرانهایی هستیم که روح و روان انسانها را خسته و فرسوده کرده است (گیدنزوبوردسال، ۱۳۸۸)، که برای حل آنها راهی جز احیای تفکر اسلامی بر مبنای شناخت حق از باطل نمی‌گذارد (مطهری، ۱۳۷۳). به همین دلیل با رجوع به کلام امام رضا (علیه السلام)، برخی از عوامل تاثیرگذار در تربیت فرزند بررسی می‌شود. اخلاق یکی از عناصر مهم شخصیت انسان است و کاشف کیفیت ذات و حاکی درون اوست که درجه نفوذ ایمان را در وی نشان می‌دهد. امام رضا (علیه السلام) همانند جد بزرگوارش در اخلاق نمونه بود. از ابراهیم بن عباس صولی نقل شده که گفته است: من ابی الحسن الرضا را هرگز ندیدم در سخن گفتن با کسی درشتی کند، (صدوق: ۱۸۴). امام با این برخورد به والدین نشان می‌دهد که می‌توان در مقام عمل به بلندای عظمت واقعی گام برداشت و با حفظ احترام به فرزند او را در راه حفظ ارزشها یاری نمود.

امام رضا علیه السلام همچنین در باب لزوم حفظ حجاب و رعایت حدود الهی در این زمینه می فرماید: **يُؤَخَذُ الْعَلَامُ بِالصَّلَاةِ وَ هُوَ بِنُ سَبْعِ سَنِينَ وَ لَا تَغْطِي الْمَرْأَةُ شَعْرَهَا مِنْهُ حَتَّى يَحْتَلِمَ** (وسائل الشیعه، ج ۳: ۲۹). آنگاه که پسر بچه به هفت سال رسید باید به نماز خواندن وادار شود، اما تا وقتی که بالغ نشده است، بر زن واجب نیست که موی خود را از او بپوشاند. اسلام که دین اعتدال و حق مداری است برای برخورداری از جامعه ای سالم، حجاب را برای زن و مرد لازم برشمرده و بر زنان و دختران پوشش و بر مردان و پسران پرهیز از نگاه به نا محرم را واجب دانسته است. در همین زمینه محمد بن سنان می گوید: حضرت امام رضا علیه السلام در جواب سؤالات من، نامه ای برایم ارسال داشتند که در فرازی از آن فرموده بودند: **حُرِّمَ النَّظَرُ إِلَى شُعُورِ النِّسَاءِ الْمَخْجُوبَاتِ بِالْأَزْوَاجِ وَ غَيْرِهِنَّ مِنَ النِّسَاءِ لِمَا فِيهِ مِنْ تَهْيِيجِ الرِّجَالِ وَ مَا يَدْعُوهُ التَّهْيِيجُ إِلَى الْفَسَادِ وَ الدُّخُولِ فِيهَا لَا يَحِلُّ وَ لَا يَحْمَلُ [يَجْمَلُ] وَ كَذَلِكَ مَا أَشْبَهَ الشُّعُورَ إِلَّا الَّذِي قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَ الْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ الْجِلْبَابِ وَ لَا بَأْسَ بِالنَّظَرِ إِلَى شُعُورِ مِثْلِهِنَّ.** (شیخ صدوق، ج ۲: ۵۶۵).

با نگاهی دقیق به سیره رضوی می توان گفت خانواده عواملی چون عشق، محبت و عاطفه را در وجود انسان ها ریشه دار می کند، ولی با رعایت موازین ارزشی زندگی خانوادگی شکوفا می شود. آیین اسلام حقوقی برای اعضای خانواده در نظر گرفته است که با اجرای آن، صفا و صمیمیت بین اعضا مانند چشمه ای جوشان جاری می گردد. امام رضا می فرماید: **اجمل معاشرتک مع الصغیر و الکبیر (منسوب به علی بن موسی ۱۴۰۶: ۴۰۱؛ مرتضوی، ۱۳۸۷: ۱۱)**. در سیره رضوی تاکید بر این مهم است که اصل محبت را خداوند در زندگی قرار می دهد و بر آنان است که این نعمت باطنی و احساس قلبی را که موجب آرامش زندگی و صفا است حفظ کنند و از عواملی به به این چارچوب صدمه می زند پرهیز نمایند.

سوال یا فرضیه

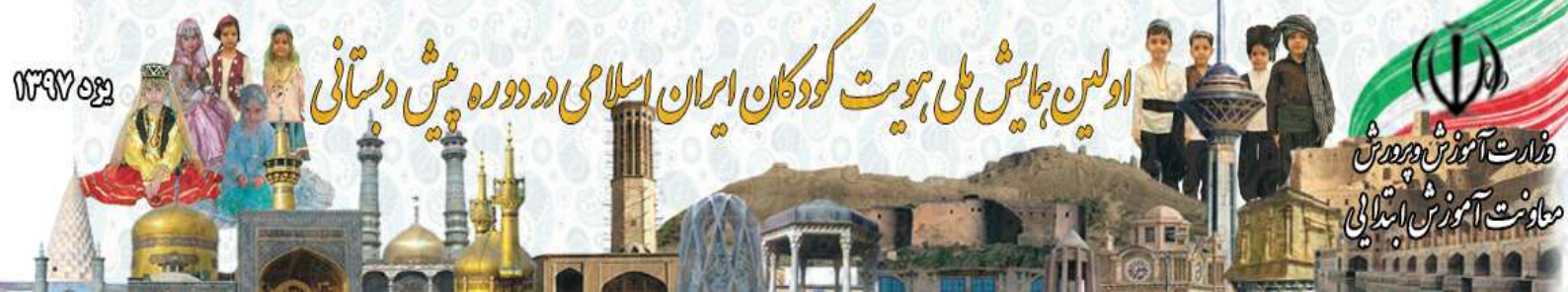
اساسی ترین سوالی که در این مقاله مطرح شده این است که

- ۱- نقش متون دینی در کسب فرایندهای اجتماعی در هویت یابی کودکان در سیره رضوی چگونه است؟
- ۲- خانواده ها چگونه میتوانند از این سیره در بازنمایی هویت ایرانی - اسلامی فرزند خود بهره گیرند؟

فرضیه: امام رضا (علیه السلام) مانند پیامبر بزرگوار اسلام تمامی اعمال، حرکات و رفتار خویش را منطبق بر آیات قرآن نموده اند زیرا در فرهنگ دینی این پیشوایان آسمانی، پیش از آن که مبعوث گردند به اخلاق و تربیت الهی آراسته شده اند.

روش تحقیق

انتخاب یک روش مناسب برای انجام پژوهش از اهمیت خاصی برای محقق برخوردار است چراکه روش، راه رسیدن به هدف است. پس انتخاب درست این هدف نه تنها به محقق کمک می کند که اطلاعات لازم را به منظور اتخاذ تصمیم مناسب جمع آوری نماید، بلکه با استخراج صحیح این اطلاعات میتواند گامی موثر در پیشبرد اهداف اعتقادی جامعه بردارد. این پژوهش از نوع کیفی با رویکرد جامعه‌شناختی و براساس روش کتابخانه‌ای تنظیم شده است و بر مبنای موضوع مورد نظر از روش تحلیلی - تاریخی بهره جسته و هم چنین با تطبیق و محوریت قرآن کریم و احادیث معصومین و سیره رضوی به آن جلوه‌ای دیگر بخشیده است. در این تحقیق از روش تحلیل اسنادی بهره برده شده است که با بررسی احوال و آثار و بیان اقوال و احادیث امام رضا (علیه السلام) به بررسی دلالت های سیره رضوی کسب فرایندهای اجتماعی در هویت یابی کودکان با توجه به عملکرد تربیتی خانواده پرداخته ایم .

جامعه، نمونه و ابزار تحقیق:

جامعه آماری این پژوهش ۴۴۷۸۲ نفر از دانش آموزان دختر و پسر نوجوانان سال اول متوسطه شهر مشهد و کلیه منابع دست اول (آثار مربوط ومنتسب به امام رضا(علیه السلام) و منابع دست دوم (از منابع غنی اسلامی و احادیث و روایات و اقوال منقول از امام رضا(علیه السلام) می باشد. روش نمونه گیری تصادفی و حجم نمونه ۳۹۵ نفر می باشد. ابزار پژوهش نیز پرسشنامه، مصاحبه می باشد که یافته های حاصل از تحقیق را مورد تحلیل قرار خواهد داد.

در این پژوهش برای تعیین اعتبار پرسشنامه ۲۰ نفر از دانش آموزان مورد مطالعه قرار گرفتند که با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ضریب پایایی ۰/۷۳۵ گزارش شد. بنابر این پرسشنامه مورد مطالعه اعتبار و ثبات لازم را دارد.

جدول شماره ۱- جدول آلفای کرونباخ

N of Items	Cronbach's Alpha
۱۳۱	۰/۷۳۵

یافته های تحقیق (روشهای تربیتی در سیره امام رضا(علیه السلام)

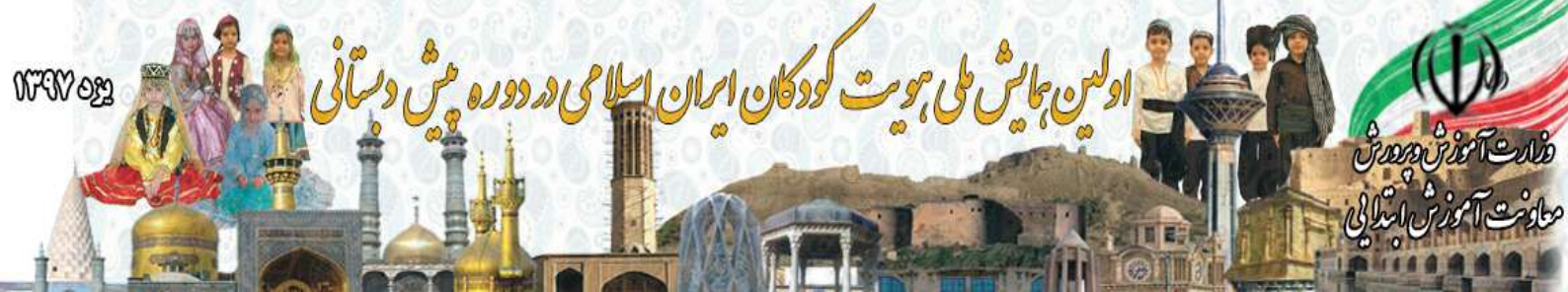
بر اساس دلایل آیات و روایات و حکم قطعی عقل، تربیت فرزندان واجب است در این راستا الگوهای زیر از جمله روشهای تربیتی در است که در سیره تربیتی امام رضا (علیه السلام) میتوان مشاهده نمود:

۱- محبت

محبت داروی شفابخش دردها، تسکین دهنده قلبهاست و بهترین راه حل مشکلات و ناسازگاریهای تربیتی در امر هویت یابی فرزندان است. روشهای متفاوتی در زمینه محبت به فرزندان توسط متخصصان بیان شده است اما با بررسی منابع اسلامی در می یابیم که مدل فرایند اجتماعی اسلام مبتنی بر محبت و کرامت می باشد (ری شهری، ۱۳۸۶: ۱۸۴). محبت به فرزند از اصول تربیتی است و به شدت مورد تاکید روایات قرار گرفته است (ابن بایوه، ۱۴۱۳: ۶۲۵). در عین حال از افراط در محبت نکوهش شده است (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۴: ۱۰۸). پس در کنار محبت، صلابت و قاطعیت ضروری به نظر می رسد فرزند در عین حال مورد محبت است رها شده نیست (حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۱: ۴۷۶). اولین اثر محبت و مهربانی به فرزند، پرورش احساس پذیرش و نوعی خوش بینی و امیدواری نسبت به حمایتهای خانواده است، سیره عملی همه امامان از جمله امام رضا (علیه السلام) ابراز محبت در برخورد با فرزندانشان جزو اصول تربیتی بوده است. امام رضا (علیه السلام) فرزندش را در آغوش می گرفت و با عباراتی مانند "بابی انت و امی" او را مورد خطاب قرار می داد (بحرانی اصفهانی، ۱۴۱۳، ج ۲۳: ۷۸). همچنین حضرت در تکریم و احترام به فرزندش بسیار ملاحظه می نمود و هرگز او را به نام نمی خواندند، بلکه همواره کنیه او را صدا می زدند (همان: ۷۳).

۲- روش الگودهی (تثبیت هویت یابی)

تبیین ارزشها و نوع برخوردها ابتدا در میان خانواده شکل می گیرد و در قلب و جان فرزند ریشه می نماید. اولین افرادی که کودکان می شناسند واز آنها الگوگیری می کنند، خانواده هستند. زیرا فرزندان به ویژه در سالهای نخست زندگی

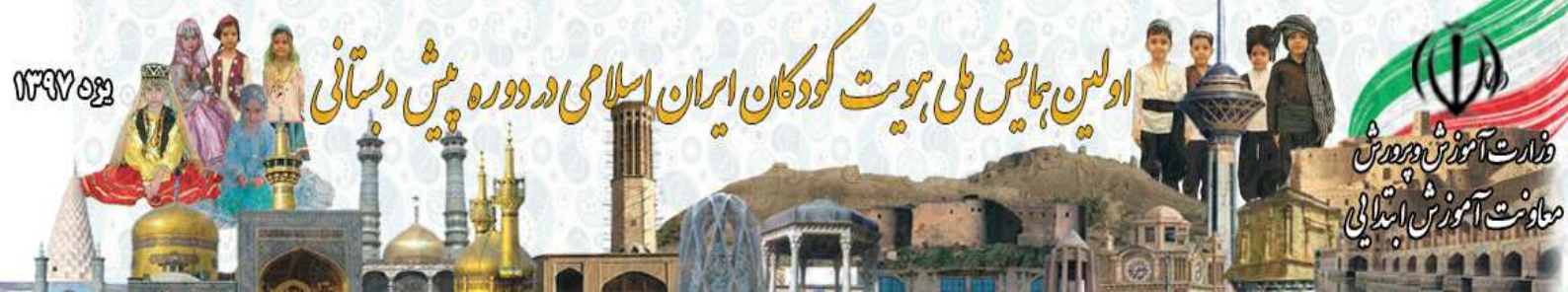
همه چیز خود را وابسته به والدین می دانند. امام رضا (علیه السلام) می فرمایند "برو اولادکم واحسنوا الیهم فانهم یظنون انکم ترزقون" به فرزندان خود خوبی نمایید و به آنان نیکی کنید؛ زیرا آنان گمان می کنند که شما ایشان را روزی می-دهید" (منسوب به امام رضا: ۳۳۶). از این رو خانواده نقش بسیار زیادی در امر الگویی دارند و از قدرت فوق العاده‌ای در اثر گذاری بر روی فرزندان برخوردارند. امام علی (علیه السلام) می فرماید: "کس که خود را پیشوای مردم قرار دهد، باید پیش از تعلیم مردم، خود را تربیت کند و قبل از تربیت زبانی، با رفتارش مردم را تربیت کند" (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۱۵۱). پس با توجه به جدول شماره (۱) بهترین روش برای تربیت نمودن فرزندان این است که والدین و مربیان خود عامل به عمل باشند. امام کاظم (علیه السلام) نیز به والدین توصیه می کنند که حتماً به وعده‌هایی که به فرزندان خود می‌دهند، عمل نمایند "اذا وعدتم الصبیان ففوالهم فانهم یرون انکم الذین ترزقونهم" «هنگامی که به کودکان وعده می‌دهید، به آن وفا نمایید؛ زیرا آن‌ها گمان می کنند که شما ایشان را روزی می‌دهید» (همان: ۵۰). زندگی افراد یک فرایند است که در بردارنده بیوگرافی (گذشته)، پتانسیل (آینده) و لحظه شرایط کنونی (حال) است. این سه تحت شرایط زیست شناختی و شرایط اجتماعی قرار دارند و اغلب خارج از کنترل فرد است. شرایط زیست شناختی شامل ویژگی‌هایی چون جنسیت، رنگ پوست و غیره می‌شود و شرایط اجتماعی در بر دارنده گفتمان^{۲۰} و ساختار است. گفتمان به ساختارها یا الگوهای رفتاری اجازه شکل گرفتن می دهد و جرم از تقابل افراد با یکدیگر در بستر ساختارها و گفتمانهای موجود و مشروط است که به وجود می‌آید (هنری، ۱۹۹۴، ۴۱).

جدول همبستگی وضعیت تربیتی خانوادگی بارشده اجتماعی نوجوانان در راستای کمک به هویت یابی

جنس	استعداد	سیگار	استعمال مواد مخدر (تقریبی)	رفتار جنسیت آمیز	سازگاری با هم‌هنگامی غیرمجاز	رابطه با جنس مخالف (التماسی)	خروج از منزل بدون اجازه	دروغ	مشروبات الکلی	عدم رعایت پوشش مناسب	استفاده از سلاح	های غیر مجاز	مخاطب	مستعد	دروغ	تلف همراه
دختر	Valid N	190	189	190	189	190	190	190	190	190	189	190	189	190	189	189
	Missing	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1
	Mean	1.10	1.11	1.80	1.53	2.13	1.88	2.81	1.15	2.61	1.68	2.07	1.11	2.72	2.07	2.42
	Std. Error of Mean	.032	.031	.070	.067	.084	.076	.084	.034	.083	.070	.078	.032	.088	.078	.088
پسر	Valid N	205	205	204	204	204	204	205	205	205	204	205	205	205	205	205
	Missing	0	0	1	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
	Mean	1.34	1.29	2.11	1.81	2.01	1.84	2.46	1.28	2.03	1.83	2.07	1.83	2.42	1.84	2.42
	Std. Error of Mean	.054	.049	.069	.070	.078	.068	.079	.049	.077	.078	.078	.049	.088	.078	.088

جدول شماره ۱

^{۲۰}-Discourse

۳- تشویق

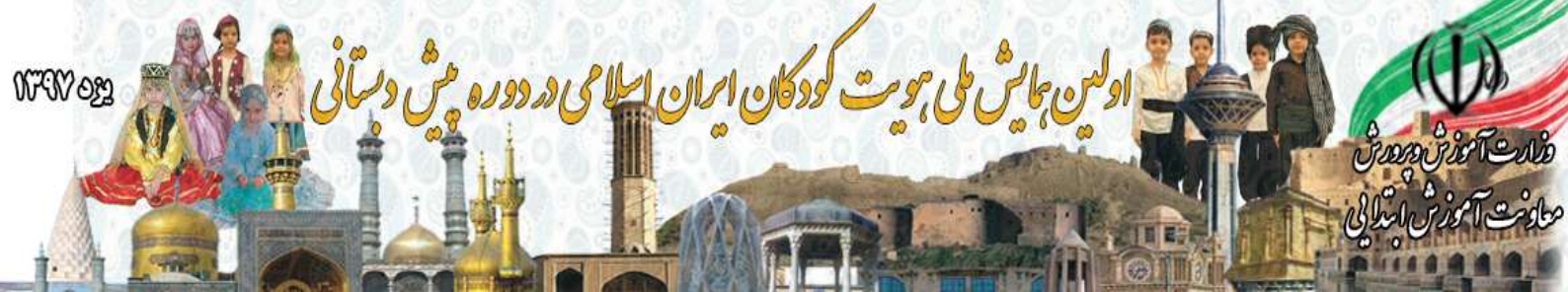
امام رضا می فرماید: "به فرزندت دستور بده که با دست خود صدقه بدهد" (کلینی، ۱۴۰۷: ۴). حضرت حتی در تربیت فرزند خود از این روش استفاده می نمودند و در نامه ای به امام جواد (علیه السلام) ایشان را از خروج پنهانی از خانه نهی کرده ، می فرماید: "قسم به حقی که بر تو دارم، از تو می خواهم که راه ورود و خروجت جز از در اصلی نباشد و پیوسته با خود درهم داشته باش که اگر نیازمندی کمک خواست، دریغ نکنی. قصمن این است که خداوند متعال جایگاهت را بلند گرداند، پس به دیگران کمک نمای وهراسی از تنگدستی به دل راه مده" (همان: ۴۳). نحوه ی نگارش این نامه ها در واقع، روش عملی فرایند هویت یابی فرزندان را آموزش میدهد.

۴- توجه به زمانهای رشد در تربیت فرزند

در فرایند هویت یابی کودک لازم است هر نکته مرحله به مرحله عمل گردد. در روایات اسلامی برای آموزش و تعلیم معارف اسلامی به سن فرزند توجه شده است. در بسیاری از روایات، دوران تربیت کودک به سه دوره هفت ساله تقسیم شده است. (سبرسی، ۱۴۱۲: ۲۲۲) تا خانواده با توجه به نیازهای فرزندانشان به آموزش بپردازند. در روایتی از امام باقر و امام صادق (علیه السلام) بیان شده است که: "وقتی پسر به سه سالگی رسید، باید به او بگویند هفت بار لاله الا الله بگوید و سپس رهایش کنند تا سه سال و هفت ماه و بیست روز او تمام شود و بعد به او بگویند هفت مرتبه محمد رسول الله بگوید و او را رها کنند تا چهار سال او تمام شود. آنگاه به او بگویند هفت مرتبه صلی الله علی محمد و آله بگوید و پنج سال او تمام شود. آن گاه از او بپرسند که دست چپ و راستت کدام است؟ اگر شناخت باید صورتش را به سمت قبله برگردانند و به او بگویند سجده کن. سپس رهایش کنند تا هفت سال او تمام شود. سپس به او بگویند صورت و دودستت را بشوی. وقتی آن را شست باید به او بگویند نماز بخوان. سپس رهایش کنند تا نه سال او تمام شود و سپس وضو به او یاد داده شود و بر ترک آن تنبیه شود و به نماز امر شود و بر ترک آن تنبیه شود" (ابن بابویه، ۱۴۱۳: ۲۸۱). تربیت فرزند از مباحث بسیار مهم در معارف اسلامی است که باید با کنکاش عمیق در منابع و آموزه های دینی به اصول و روش هایی که مورد تایید ائمه معصوم است، دست یافت. از منظر تعالیم اسلامی، تربیت فقط رشد جسمی و آموزش علوم نقلی نیست بلکه مهم ترین جنبه هویت یابی کودک، بستر سازی برای فراهم نمودن زمینه ارتباط فرزند با خدا و هدایت این رابطه در جهت بندگی و طاعت یگانه آفرینش است. خانواده در مقابل نیازهای مادی و دنیوی فرزندان خود مسئولیت دارند، اما بیش از آن در قبال نیازهای معنوی و اخروی آنان مسئولند. والدین جهت جامعه پذیر نمودن فرزندان خود لازم است ابتدا در جهت تربیت اخلاقی و ایمانی فرزند خود گام بردارند تا او را در مسیر هویت یابی به بنده مطیع الهی در جامعه مسلمانان مبدل سازند.

۵- احترام به کودک

بی شک همه ی ، با توجه به برداشتی که از کرامت انسانی خویش دارد، نیازمند حفظ حرمت و احترام می باشند. این امر در مورد کودکان و نوجوانان از حساسیت بالایی برخوردار است. اما برای خود احترام قایل است. بدین جهت رفتار احترام آمیز والدین و مربیان نقش مؤثری در تربیت و رشد او دارد. امام رضا (علیه السلام) برای فرزند خویش احترام بسیار قایل بودند و از این شیوه مؤثر در تربیت فرزند بسیار بهره می بردند. محمد بن ابی عباد، که به تصویب فضل بن سهل امور نگارش حضرت رضا (علیه السلام) را به عهده گرفته بود، می گوید: حضرت رضا (علیه السلام) همواره از فرزند بزرگوارش محمد با کنیه [که نزد عرب علامت بزرگداشت و احترام است] نام می برد و می فرمود: ابوجعفر به من چنین نوشت و من به ابوجعفر چنین نوشتم. با آنکه امام جواد (علیه السلام) در مدینه اقامت داشتند، حضرت رضا (علیه السلام) وی را بسیار احترام نموده و نامه هایی که از سوی حضرت جواد (علیه السلام) به ایشان می رسید، بیانگر حفظ این احترام بود (همت یاری، ۱۳۷۷).

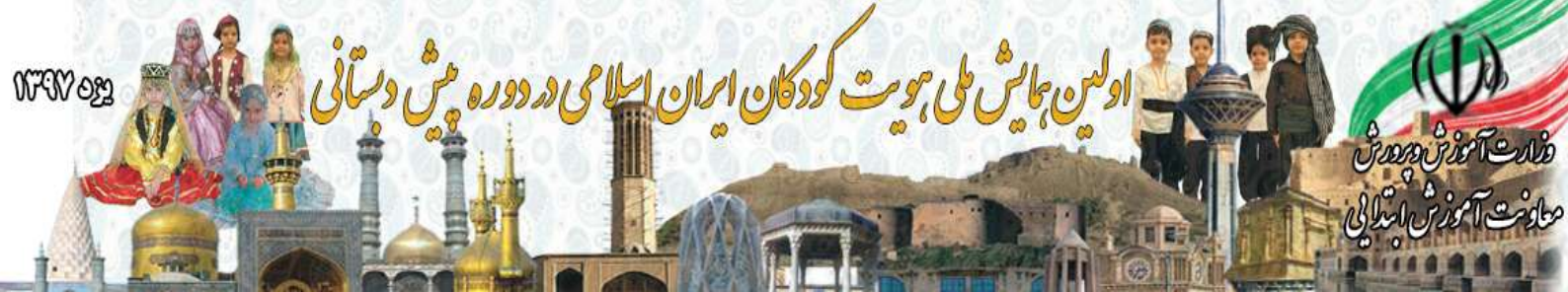

- A. متغیرهای آسیبهای رفتاری دانش آموزان در محیط مدرسه شامل ۱۳ متغیر و ارزیابی میزان کنترل اجتماعی؛ که شامل ۷ متغیر می باشد .
- B. متغیرهای تماس با گروه دوستان، شامل ۱۳ متغیر و متغیرهای تاثیر گذاری اعضای خانواده؛ که شامل ۲۰ متغیر است.
- C. متغیرهای باورها، اعتقادات مذهبی با توجه به سیره رضوی که شامل ۹ متغیر است .
- D. متغیرهای نیازهای پاسخگویان از بعد اجتماعی ، توجه به انتظارات و نیازهای دانش آموزان در محیط خانواده، مدرسه و اجتماع؛ که شامل ۱۴ متغیر است.
- متغیرهای وابسته

منظور از متغیرهای وابسته ، تاثیرات رفتار والدین، گروه همسالان، مدرسه و جامعه بر روی هویت یابی نوجوان است .این پرسشنامه شامل ۲۶ سوال می باشد که ۱۹ سوال آن بسته پاسخ مجموعه ای و ۷ سوال باز پاسخ است.

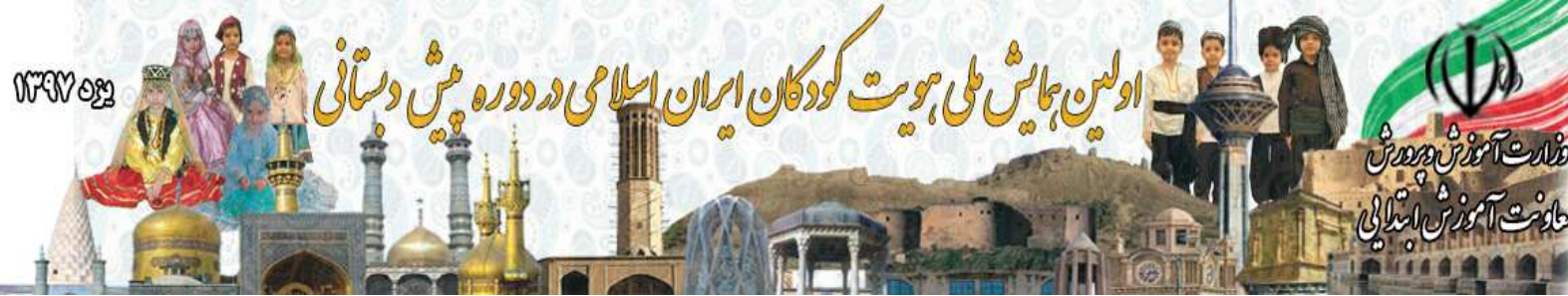
جدول شماره (۲) میزان برخورداری دانش آموزان از نیازهای معنوی

منطقه	آموزش مناسب از بعد مذهبی	امنیت اجتماعی مناسب در محیط زندگی	برخورداری از آرامش روحی	آزادی در بیان عقیده و نظر	اطمینان از آینده شغلی	برخورداری از شرایط لازم برای رفع نیازهای معنوی	ارتباط صمیمی با والدین
1	اعتبار N	۹۷	۹۷	۹۶	۹۷	۹۷	۹۷
	میانگین	۳،۱۵	۳،۳۱	۲،۹۸	۲،۶۳	۲،۷۴	۳،۰۸
	انحراف معیار	۰،۹۲	۱،۰۸	۰،۱۱۶	۰،۱۲۸	۰،۱۱۵	۰،۱۱۷
2	اعتبار N	۲۴۱	۲۴۲	۲۴۲	۲۴۱	۲۴۲	۲۴۱
	میانگین	۳،۱۲	۳،۱۷	۲،۸۱	۲،۵۹	۲،۵۱	۲،۹۹
	انحراف معیار	۱،۰۵۹	۰،۶۸	۰،۰۷۵	۰،۰۸۲	۰،۰۸۰	۰،۰۸۲
3	اعتبار N	۵۴	۵۳	۵۴	۵۲	۵۳	۵۴
	میانگین	۲،۹۳	۲،۸۷	۲،۳۷	۲،۳۸	۲،۳۶	۳،۱۱
	انحراف معیار	۰،۱۴۰	۰،۱۴۸	۰،۱۲۸	۰،۱۷۲	۰،۱۴۵	۰،۱۴۲

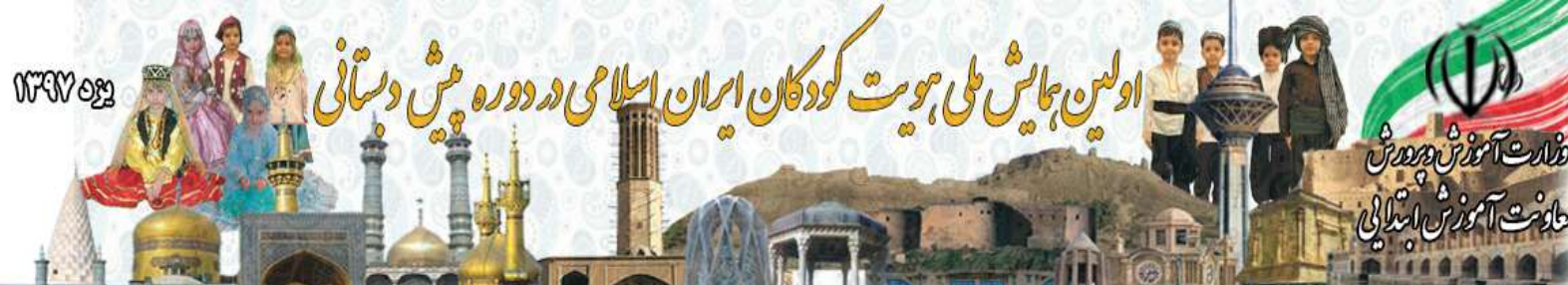
با توجه به بهره گیری از سیره رضوی ملاحظه می گردد در جدول شماره (۲) هر آنچه به نیازهای معنوی فرزندان رسیدگی گردد و از طریق خانواده ارضا گردد، تقیدات مذهبی در میان فرزندان رشد یافته تر خواهد بود و اگر خانواده خود مقید نباشند با توجه به نقش الگویی خانواده این نیاز فرزندان مرتفع نمی شود. پس بین نوع نگرش والدین و فرزندان ارتباط زیادی وجود دارد.

Archive of SID

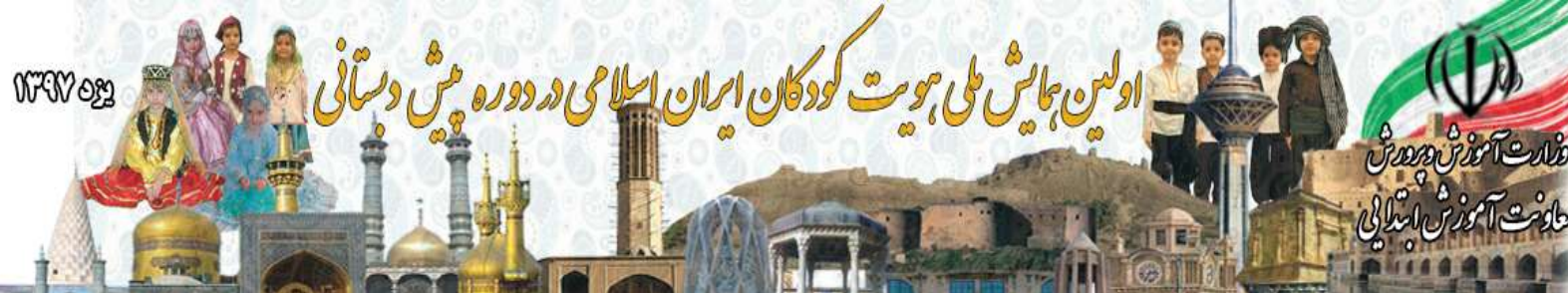
جدول شماره (۳) همبستگی وضعیت خانوادگی با میزان آسیب‌های رفتاری در میان دانش‌آموزان به جهت نقش الگویی خانواده

اعتیاد به مواد مخدر	تماشای ماهواره	استعمال مواد مخدر	عدم رعایت پوشش مناسب	استفاده از مشروبات الکلی	رابطه با جنس مخالف	تماشای فیلم‌های غیرمجاز	رفتار خشونت آمیز	زندگی مشترک والدین	وضعیت اشتغال پدر	اعتقادات و باورهای مادر	اعتقادات پدر	
-.۰۵۰	-.۰۱۷	-.۰۸۰	(*)-.۱۱۴	-.۰۶۵	- (*)۰.۱۰۰	-.۱۱۰(*)	-.۰۸۲	-.۰۶۳	-.۰۸۴	.۵۶۴(**)	۱,۰۰۰	ضریب همبستگی
.۳۲۳	.۷۳۹	.۱۱۵	.۰۲۴	.۲۰۱	.۰۴۷	.۰۲۹	.۱۰۵	.۲۱۶	.۰۹۹	.۰۰۰	.	اعتقادات پدر
۳۸۸	۳۹۰	۳۸۹	۳۸۹	۳۸۹	۳۹۰	۳۹۲	۳۹۲	۳۸۶	۳۸۴	۳۹۳	۳۹۳	N
-.۰۹۱	-.۰۷۱	(*)۰.۱۲۲	(*)-.۱۰۶	(*)-.۱۰۲	-.۰۸۴	(**)-.۱۵۹	-.۰۷۲	-.۰۱۵	-.۰۸۹	۱,۰۰۰	(**).۵۶۴	ضریب همبستگی t
.۰۷۴	.۱۶۲	.۰۱۶	.۰۳۶	.۰۴۴	.۰۹۵	.۰۰۲	.۱۵۴	.۷۶۹	.۰۸۳	.	.۰۰۰	اعتقادات مادر
۳۸۹	۳۹۱	۳۹۰	۳۹۰	۳۹۰	۳۹۱	۳۹۳	۳۹۳	۳۸۷	۳۸۵	۳۹۴	۳۹۳	N
-.۰۰۳	-.۰۴۲	-.۰۱۵	.۰۱۸	-.۰۳۳	.۰۲۹	.۰۲۶	-.۰۰۴	(**).۳۰۷	۱,۰۰۰	-.۰۸۹	-.۰۸۴	ضریب همبستگی
.۹۵۵	.۴۱۲	.۷۷۳	.۷۲۹	.۵۱۵	.۵۷۵	.۶۰۶	.۹۳۲	.۰۰۰	.	.۰۸۳	.۰۹۹	وضعیت اشتغال پدر
۳۸۱	۳۸۳	۳۸۲	۳۸۲	۳۸۲	۳۸۳	۳۸۵	۳۸۵	۳۷۹	۳۸۶	۳۸۵	۳۸۴	N
-.۰۰۴	.۰۶۴	.۰۰۲	.۰۰۵	-.۰۱۵	.۰۱۵	.۰۳۴	.۰۶۵	۱,۰۰۰	.۳۰۷ (**)	.۰۱۵	-.۰۶۳	زندگی مشترک والدین

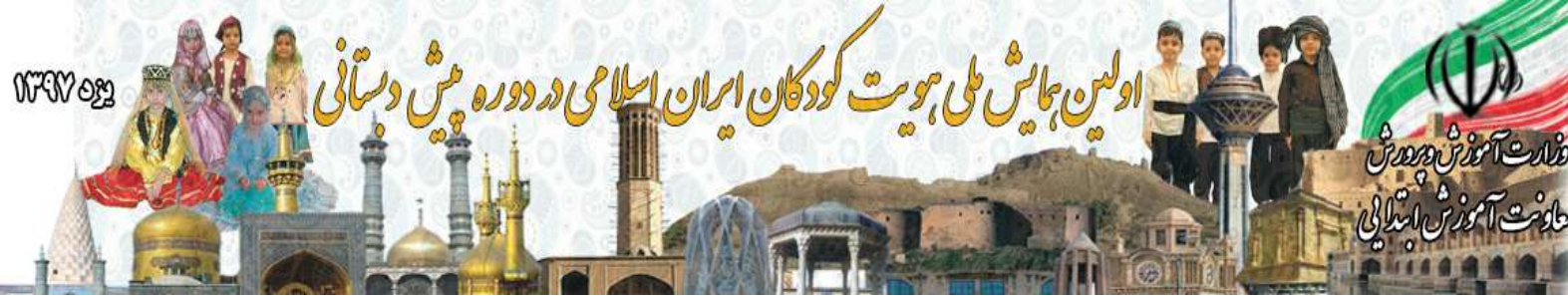
.۹۴۳	.۲۱۰	.۹۷۴	.۹۲۲	.۷۶۹	.۷۶۸	.۵۰۳	.۲۰۲	.	۰۰۰	.۷۶۹	.۲۱۶	Sig. (2-tailed)	
۳۸۳	۳۸۵	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۵	۳۸۷	۳۸۷	۳۸۸	۳۷۹	۳۸۷	۳۸۶	N	
(**).۴۶۳	.۴۰۲ (**)	.۴۵۲ (**)	(**).۳۷۰	(**).۴۶۱	.۴۴۰ (**)	(**).۵۵۵	۱,۰۰۰	.۰۶۵	-.۰۰۴	-.۰۷۲	-.۰۸۲	ضریب همبستگی	
.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.	.۲۰۲	.۹۳۲	.۱۵۴	.۱۰۵	Sig. (2-tailed)	رفتار خشونت آمیز
۳۹۰	۳۹۲	۳۹۱	۳۹۱	۳۹۱	۳۹۲	۳۹۴	۳۹۴	۳۸۷	۳۸۵	۳۹۳	۳۹۲	N	
(**).۶۴۷	.۶۰۳ (**)	.۶۴۲ (**)	(**).۴۹۷	(**).۶۶۴	.۶۶۱ (**)	۱,۰۰۰	(**).۵۵۵	.۰۳۴	.۰۲۶	(**).-۱۵۹	(*)-.۱۱۰	ضریب همبستگی	تماشای فیلم های غیرمجاز
.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.	.۰۰۰	.۵۰۳	.۶۰۶	.۰۰۲	.۰۲۹	Sig. (2-tailed)	
۳۹۰	۳۹۲	۳۹۱	۳۹۱	۳۹۱	۳۹۲	۳۹۴	۳۹۴	۳۸۷	۳۵۴	۳۹۳	۳۹۲	N	
(**).۶۷۸	.۵۶۵ (**)	.۶۶۶ (**)	(**).۵۰۱	(**).۶۷۲	۱,۰۰۰	(**).۶۶۱	(**).۴۴۰	.۰۱۵	.۰۲۹	-.۰۸۴	(*)-.۱۰۰	ضریب همبستگی	رابطه با جنس مخالف
.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.	.۰۰۰	.۰۰۰	.۷۶۸	.۵۷۵	.۰۹۵	.۰۴۷	Sig. (2-tailed)	
۳۸۸	۳۹۰	۳۸۹	۳۸۹	۳۸۹	۳۹۲	۳۹۲	۳۹۲	۳۸۵	۳۸۳	۳۹۱	۳۹۰	N	
(**).۸۱۲	.۵۸۲ (**)	.۸۵۷ (**)	(**).۴۹۰	۱,۰۰۰	.۶۷۲ (**)	(**).۶۶۴	(**).۴۶۱	-.۰۱۵	-.۰۳۳	(*)-.۱۰۲	-.۰۶۵	ضریب همبستگی	
.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۷۶۹	.۵۱۵	.۰۴۴	.۲۰۱	Sig. (2-tailed)	استفاده از مشروبات الکلی
۳۸۹	۳۹۰	۳۹۰	۳۸۸	۳۹۱	۳۸۹	۳۹۱	۳۹۱	۳۸۴	۳۸۲	۳۹۰	۳۸۹	N	

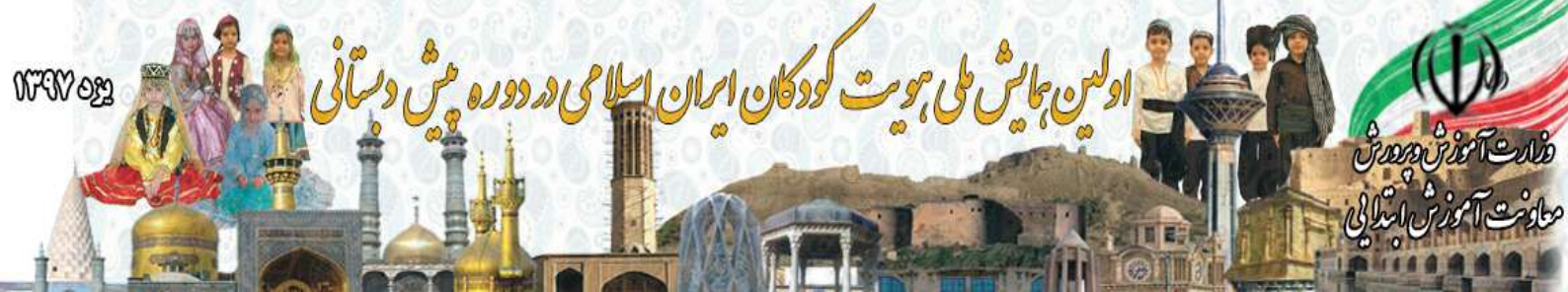
.۵۱۳ (**)	.۵۵۵ (**)	.۵۱۸ (**)	۱,۰۰۰	.۴۹۰ (**)	.۵۰۱ (**)	.۴۹۷ (**)	.۳۷۰ (**)	.۰۰۵	.۰۱۸	.۱۰۶ (*)	.۱۱۴ (*)	ضریب همبستگی
.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۹۲۲	.۷۲۹	.۰۳۶	.۰۲۴	عدم رعایت پوشش مناسب
۳۸۷	۳۸۹	۳۸۸	۳۹۱	۳۸۸	۳۸۹	۳۹۱	۳۹۱	۳۸۴	۳۸۲	۳۹۰	۳۸۹	N
.۸۲۳ (**)	.۵۹۹ (**)	۱,۰۰۰	.۵۱۸ (**)	.۸۵۷ (**)	.۶۶۶ (**)	.۶۴۲ (**)	.۴۵۳ (**)	.۰۰۲	-.۰۱۵	.۱۲۲ (*)	-.۰۸۰	ضریب همبستگی
.۰۰۰	.۰۰۰	.	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۹۷۴	.۷۷۳	.۰۱۶	.۱۱۵	استعمال مواد مخدر
۳۸۹	۳۸۹	۳۹۱	۳۸۸	۳۹۰	۳۸۹	۳۹۱	۳۹۱	۳۸۴	۳۸۲	۳۹۰	۳۸۹	N
.۵۷۳ (**)	۱,۰۰۰	.۵۹۹ (**)	.۵۵۵ (**)	.۵۸۲ (**)	.۵۶۵ (**)	.۶۰۳ (**)	.۴۰۲ (**)	.۰۶۴	-.۰۴۲	-.۰۷۱	-.۰۱۷	ضریب همبستگی
.۰۰۰	.	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۲۱۰	.۴۱۲	.۱۶۲	.۷۳۹	تماشای ماهواره
.۳۸۸	۳۹۲	۳۸۹	۳۸۹	۳۹۰	۳۹۰	۳۹۲	۳۹۲	۳۸۵	۳۸۳	۳۹۱	۳۹۰	N
۱,۰۰۰	.۵۷۳ (**)	.۸۲۳ (**)	.۵۱۳ (**)	.۸۱۲ (**)	.۶۷۸ (**)	.۶۴۷ (**)	.۴۶۳ (**)	-.۰۰۴	-.۰۰۳	-.۰۹۱	-.۰۵۰	ضریب همبستگی
.	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۹۴۳	.۹۵۵	.۰۷۴	.۳۲۳	اعتیاد به مواد مخدر
۳۹۰	۳۸۸	۳۸۹	۳۸۷	۳۸۹	۳۸۸	۳۹۰	۳۹۰	۳۸۳	۳۸۱	۳۸۹	۳۸۸	N

۷ بین اعتقادات پدر و تماشای فیلم غیرمجاز، عدم رعایت پوشش مناسب و رابطه با جنس مخالف و خروج از منزل بدون اجازه رابطه معکوس وجود دارد.

بین اعتقادات مادر و تماشای فیلم های غیرمجاز، خروج از منزل بدون اجازه، استفاده از مشروبات الکلی، عدم رعایت پوشش مناسب، استفاده نادرست از تلفن همراه رابطه معکوس وجود دارد. از این رو خانواده نقش بسیار زیادی در امر الگویی دارند و از قدرت فوق العاده ای در تاثیر گذاری بر روی فرزندان برخوردارند. همانگونه که امام علی (علیه السلام) می فرماید: "کس که خود را پیشوای مردم قرار دهد، باید پیش از تعلیم مردم، خود را تربیت کند و قبل از تربیت زبانی، با رفتارش مردم را تربیت کند" (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۱۵۱). پس با توجه به جدول شماره (۳) بهترین روش برای تثبیت هویت فرزندان این است که والدین و مربیان خود عامل به عمل باشند. پس فرضیه یک تحقیق تایید می گردد یعنی: امام رضا (علیه السلام) مانند پیامبر بزرگوار اسلام تمامی اعمال، حرکات و رفتار خویش را منطبق بر آیات قرآن نموده اند. و این به جهت تاثیر گذاری نقش خانواده در امر هویت یابی فرزندان بوده است.

Archive of SID

جدول شماره (۴) آزمون Bartlett's و KMO جهت ارزیابی دقت وجود همبستگی مولفه ها با یکدیگر

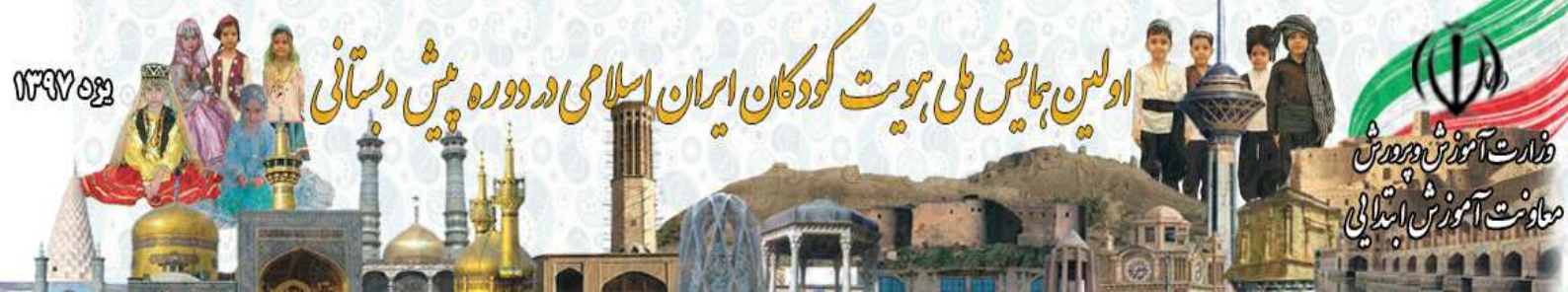
.۷۸۰	Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		
۱۳۳۶,۶۵۶	Approx. Chi-Square		
۹۱	Df	Bartlett's Test of Sphericity	
.000	Sig.		

۶- پرورش بعد عقلانی و تصمیم گیری فرزندان

پرورش بعد عقلانی و تصمیم گیری به معنای شیوه عمل خاصی برای مشکل گشایی و یافتن راه حل است. (علاقه بند، ۱۳۷۲: ۲۳). امام رضا (علیه السلام) در مدت امامتشان تمام تلاش و تفکر خویش را برای پاکسازی عقاید اصیل اسلامی از تحریف در امر تربیت انجام دادند. وبا برنامه ریزی ورهبری شایسته، به تدریس و تشریح و نشر احادیث معتبر پیرامون خانواده پرداختند. (اکبرپور، ۱۳۸۲: ۱۴). از روشهای دیگر امام در امر تربیت، توجه به رشد فکری و عملی فرزندان در خانواده است (حکیمی، ۱۳۸۸: ۸۲). امام رضا (ع) در حدیثی فرموده اند: لا یتیم عقل امرء مسلم حتی تکون فیه عشر خصال: الخیر منه مأمول. و الشر منه مأمون. یستکثر قلیل الخیر من غیره، و یستقل کثیر الخیر من نفسه. لا یسأم من طلب الخوائج الیه، و لا یملّ من طلب العلم طول دهره. الفقیر فی الله احب الیه من الغنی و الذل فی الله احب الیه من العز فی عدوه. و الخمول اشهی الیه من الشهرة. ثم قال (ع): العاشرة و ما العاشرة؟ قیل له: ما هی؟ قال (علیه السلام): لا یری احدا الا قال: هو خیر منی و اتقی. (تخف العقول، ص ۴۴۳). عقل شخص تمام نیست، مگر این که ده خصلت را دارا باشد: ۱- از او امید خیر باشد. ۲- از بدی او در امان باشند. ۳- خیر اندک دیگری را بسیار شمارد. ۴- خیر بسیار خود را اندک شمارد. ۵- هر چه حاجت از او خواهند دلتنگ نشود. ۶- در عمر خود از دانش طلبی خسته نشود. ۷- فقر در راه خدایش از توانگری محبوبتر باشد. ۸- خواری در راه خدایش از عزت با دشمنش محبوبتر باشد. ۹- گمنامی را از پرنامی خواهانتر باشد. ۱۰- سپس فرمود: اما دهمی! و چیست دهمی؟ به او گفته شد: چیست؟ فرمود: احدی را ننگرد جز این که بگوید او از من بهتر و پرهیزکارتر است. بنابراین مشاهده میشود ۶۶/۷ درصد فرموده های امام علیه السلام در رابطه با اجتماعی کردن فرزندان و آموزش چگونه زیستن از تعیین هدف تا تصمیم گیری و چگونه تفکر کردن می باشد که برای اهل نظر از اهم نکات قابل تامل است (آزاد ارمکی، ۱۳۸۶: ۲۱۷-۲۲۲).

۷- سیره مدیریت رضوی در خانواده

نخست باید اشاره نمود که بحث فرایند هویت یابی در خانواده از اهمیت شایانی برخوردار است، زیرا خانواده مهم ترین و کوچک ترین واحد اجتماعی است که رسالت انسان سازی را برعهده دارد. هر سازمان و واحد اجتماعی، در آغاز درون دادی دارد که با طی نمودن یک فرایند طولانی به برون داد یا نتیجه تبدیل می شود. خانواده یک سازمان کوچک و متشکل از اعضای است که برای رسیدن به اهدافشان تلاش می کند و احساس عاطفی شدید نسبت به هم دارند (گیدنزوبوردسال، ۱۳۸۶: ۲۵۹: ساروخانی، ۱۳۷۰۹: ۱۳۶-۱۳۵؛ آزاد ارمکی، ۱۳۸۶: ۱۳-۱۰). در این سازمان، نوع همکاری، مبتنی بر تعاون و مشارکت و عشق و احترام است (خطیبی، ۱۳۹۱/ج: ۹۷-۹۰). وجود صبر و شکیبایی، کم گوئی و داشتن لبخند بر لب، کمک به نیازمندان و مودب بودن که از صفات ظاهری و باطنی امام رضا (علیه السلام) است (اکبر پور، ۱۳۸۲: ۱۲)، بیانگر فرایند جامعه پذیری و نوع روابط در درون خانواده اسلامی است. هم چنین وقتی امام (علیه السلام) می فرمایند: نیکوترین مردم از نظر ایمان، خوش خلق ترین و با لطف ترین

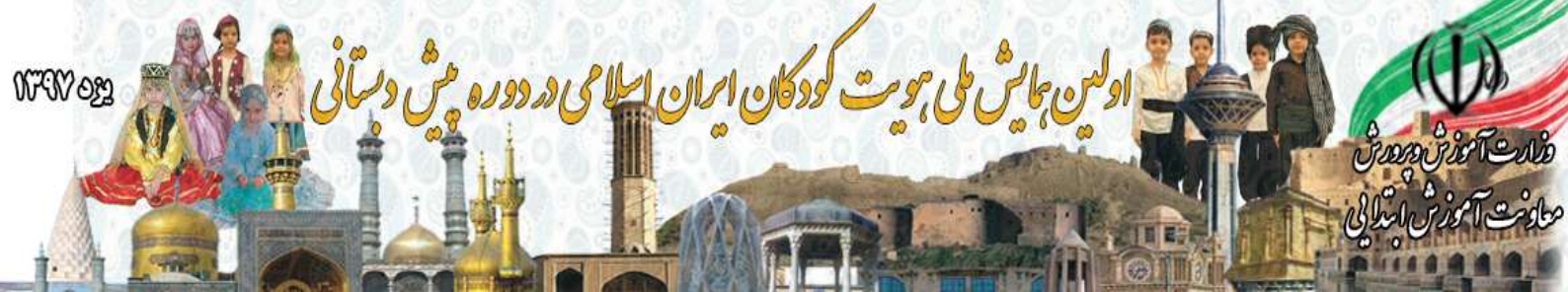
آنها نسبت به اهل خویش است (شیخ صدوق، ۱۳۷۸، ج ۲: ۳۸)، در اصل تاکید بر توجه به بستر سازی لازم برای هویت یابی دارند که از مصادیق روابط غیر رسمی است.

پردازش موضوع:

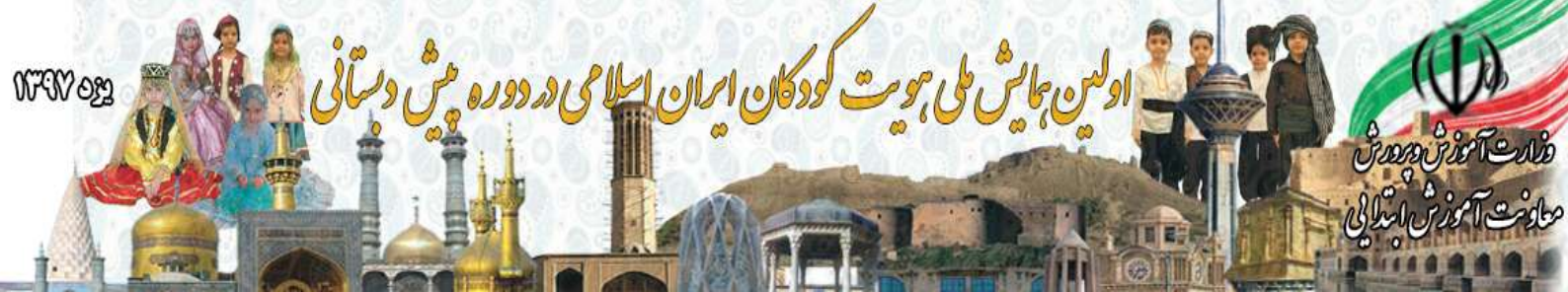
خانواده به عنوان مهم‌ترین نهاد اجتماعی، برای اجرای کارکردهای اساسی‌اش، به شدت با نگاه ارزشی خانواده در هم تنیده شده است. با دقت در سیره امام رضا (علیه السلام)، آشکار شد که هیچ یک از کارکردهای خانواده نمی‌تواند به دور از طرح و برنامه و اجرای همدلانه اعضای خانواده ادامه یابد. در الگوسازی از مدیریت در خانواده، چند گام اساسی وجود دارد: اولین گام، تدوین ارزشها و تعهدات اخلاقی است که از فلسفه الهی قرب به خدا نشات می‌گیرد. دیگر، حضور ارزشها در زندگی عملیاتی خانواده است، یعنی اعمال این ارزشها در کارکردهای خانواده؛ به گونه‌ای که خانواده در مسیر سعادت انسانی قرار گیرد. مرحله بعدی، ارزیابی است. این مرحله نشان می‌دهد که آیا خانواده به اهداف از قبل برنامه ریزی شده و تکوین هویت یابی در فرزند، رسیده است یا خیر. زیرا کودکی و نوجوانی مهم‌ترین دوران‌های رشد و تربیت کودک هستند. شخصیت او در حال شکل‌گیری است. خانواده نخستین نهادی است که در عرصه رشد فراین اجتماعی هویت یابی، بالندگی و تعلیم و تربیت کودک قدم می‌گذارد و به واسطه اینکه مهم‌ترین سال‌های تکوین شخصیت کودک در محیط انس و محبت با خانواده سپری می‌شود حضور پرمهر و عطوفت پدر و مادر، سبب تاثیر پذیری عمیق کودک از رفتار و گفتار آنان می‌گردد (احسانی، ۱۳۷۸، ج ۶۶). خانواده، خود یک واحد اجتماعی است و ارزشها و معیارهای اجتماعی از طریق وی به کودک منتقل می‌شود و به عنوان یک واسطه از لحاظ تاثیر محیط اجتماعی بر نوجوان اهمیت فراوانی دارد. خانه و خانواده مکانی است که نوجوانان با تمام تجربیات، لحظه‌های خوش و ناخوش اجتماعی و زندگی خود بدان باز می‌گردد. در آنجا او بدنبال مداوا و مرهمی برای تالمات، شکستها و جراحات و زخمهای وارده بر خود می‌گردد تا آرام خود را تسکین بخشد. خانه مکانی است که او تجربه اجتماعی روزانه خود را با شتاب به درونش می‌آورد و آن تجربه را مورد ارزیابی قرار می‌دهد تا به خاطر آن ستایش و تشویق شود و یا آن را به بومه فراموشی بسپارد و فقط به عنوان یک تجربه از آن درس بیاموزد (ساعی و همکاران، ۱۳۸۲: ۲۳). در این راستا از مهم‌ترین اموری که در محیط خانواده در ابتدای کسب تجربه میتوان به فرزند آموخت، کتاب خدا، شریعت اسلام و حلال و حرام الهی می‌باشد که امیر المومنین در نامه‌ای خطاب به فرزند بزرگوارشان به این مهم اشاره می‌نمایند. در بسیاری از روایات و احادیث به لزوم آموزش و تعلیم عمیق مسائل تربیتی در محیط انس و با محبت خانواده تاکید شده است. امام سجاد (علیه السلام) می‌فرماید: "که پدر در مورد فرزندش در سه امر مسئول است: اول تربیت و ادب شایسته او، دوم راهنمایی فرزند به سوی خدا، سوم کمک او در اطاعت از خداوند متعال" (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۲: ۶۲۲). عبارتی گرچه نیازهای فیزیکی کودک، مراقبتهای بهداشتی و آموزش وی بسیار مهم می‌باشد، اما اگر نگاه الهی و باورهای دینی و توجه به ارزشها و اعتقادات مورد نظر نباشد، حسن تربیت صورت نگرفته است. پدر و مادر باید فرزندان را در ترک حرام و معاصی و انس با دین یاری کنند. « هنگامی که در خانواده شکاف و ناسازگاری بین فرهنگ مادی و رسوم معنوی ایجاد گردد و منجر به تعارض در بین عقاید مذهبی و اجتماعی گردد، می‌توان اشاره به شکل‌گیری خانواده گسسته نمود» (فرجاد، ۱۳۸۲: ۲۹). نظریات متفاوتی در زمینه تربیت توسط متخصصان ارائه شده است، اما باور ارزشها، اعتقادات و عمل به احکام در گرو داشتن آمادگی جسمانی (عدم فقر جسمانی)، آگاهی (عدم فقر فکری) و احساسی (عدم احساس تبعیض) است. زیرا در صورت عدم شناخت، نهادینه شدن ارزشها و شکل‌گیری هویت در فرزند با مشکل روبرو خواهد شد (ماهرویی، ۱۳۸۱: ۱۳)..

نتیجه گیری، بحث و پیشنهاد

در سیره امام رضا (علیه السلام)، کارکردهای اساسی خانواده مانند بستر سازی و رشد فرایند اجتماعی در هویت یابی فرزندان، روابط و تعاملات اجتماعی نوجوان، شیوه برخورد اعضای خانواده نسبت به یکدیگر، و... با نظر به ارزشهای حاکم و نوع روشهای

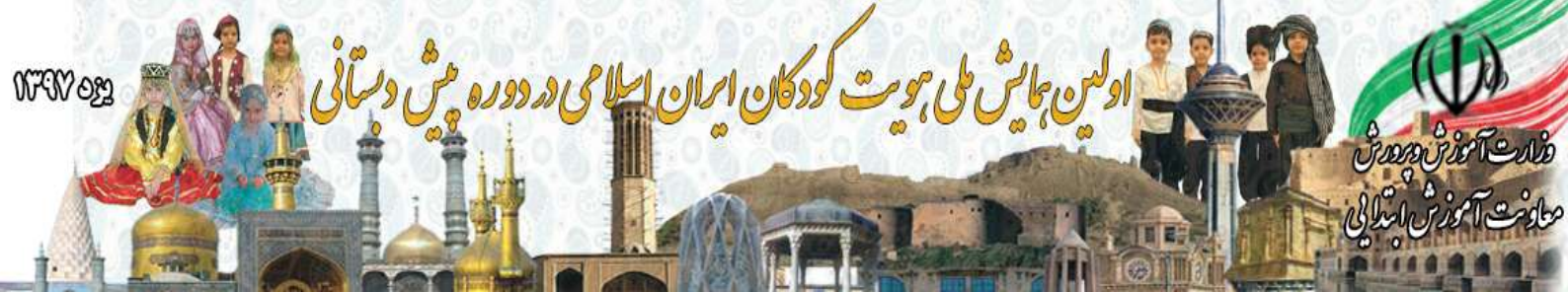

تربیتی به کار گرفته شده توسط والدین عجین شده است. هم چنین تنها راه رهایی خانواده ها و به تبع آن جامعه از آسیبهای اجتماعی عصر جدید، رجوع و احیای تفکر اسلامی بر اساس تمیز حق از باطل است. این نتیجه با یافته های سیف (۱۳۷۰)، وستوده (۱۳۸۶) هماهنگ می باشد. خداوند متعال برای تربیت انسانها، کانون پر از مهر و محبت خانواده را زیباترین محیط تربیتی قرار داده است. با توجه به نقش متون دینی در هویت یابی فرزندان، اخلاق در تمامی جنبه های زندگی انسان جریان دارد. با عنایت به نظریات ذکر شده، می توان گفت: عوامل ظهور و بروز بزه کاری در نوجوانان و جوانان امروز در جامعه در درجه اول، مربوط به خانواده است که در این زمینه بایستی از طریق بالا بردن فرهنگ عمومی جامعه و توجه به سیره رضوی، اطلاعات لازم را در تشکیل و استمرار خانواده بر اساس روش کاربردی آن بزرگواران به کار گرفت و به نسل های جدید آموزش داد. تا فرزندان شناخت کافی نسبت به پذیرش و کسب هنجارهای اجتماعی را کسب نمایند. این نتایج با یافته های (ماهرویی، ۱۳۸۱) و فرجاد (۱۳۸۲) مطابقت می نماید. در این تحقیق همانگونه که ملاحظه گردید، تمامی زندگی حضرت امام رضا (علیه السلام) مشحون از رهنمودهایی برای راهکارهای اجرایی در جهت کمک به شکل گیری و تقویت هویت فرزندان است. بنابراین راهنماییهای آنان مبتنی بر یک بنیادی الهی و آسمانی می باشد. خانواده در مقابل نیازهای مادی و دنیوی فرزندان خود مسئولیت دارند، اما بیش از آن در قبال نیازهای معنوی و اخروی آنان مسئولند. عبارتی گرچه تیا زهای فیزیکی کودک، مراقبتهای بهداشتی و آموزش وی بسیار مهم می باشد، اما اگر نگاه الهی و باورهای دینی و توجه به ارزشها و اعتقادات مود نظر نباشد، شکل گیری هویت فرزندان صورت نگرفته است. یافته های بخش با یافته های عبدی و یزدانی مقدم (۱۳۸۸)، خطیبی (۱۳۹۱)، قائمی (۱۳۹۱) و اشرفی (۱۳۷۸) همسو و هماهنگ است و آنها را تایید می کند. نتیجه نهایی تحلیل محتوای روایات و احادیث منسوب به امام رضا (علیه السلام)، بیانگر رابطه متقابل قوی و استوار بین فرایند هویت یابی فرزندان در خانواده با روشهای متون دینی در هویت یابی می باشد. ائمه اطهار همگی دارای بهترین و برترین خصوصیات اخلاقی و رفتاری هم چون صبر، ایثار، ایمان، و... بوده اند که در تمامی این بزرگواران این ویژگیهای اخلاقی به زیباترین شکل ممکن وجود داشته است. امام (علیه السلام) به کانون خانواده عشق می ورزید. نحوه ی برخورد محبت آمیز با فرزندان و با همسر خویش نمونه والگو برای تقویت هویت فرزندان در خانواده می باشد. سیره و رفتار عملی امام رضا (علیه السلام) در نحوه ی برخورد با خانواده الگوی زنده برای تمام خانواده ها می باشد. بررسی ویژگیهای رفتاری آن حضرت در امر شکل گیری شخصیت فرزند، الگو واسوه حسنه می باشد. با توجه به اهمیت نقش خانواده در هویت یابی فرزندان در خانواده با تاسی بر سیره رضوی پیشنهاد میشود مسئولان در فراگیر نمودن تعلیمات مدیریتی امامان معصوم در درون خانواده ها و حضور آنان در کارگاههای آموزشی در آموزش و پرورش و هم چنین انجمن اولیا و مربیان گام موثری بردارند. این آموزشها سبب میشود تا خانواده ها با معرفت و آگاهی در فراهم نمودن بستری مناسب در شکل گیری فرایندی هویت یابی فرزندان شایسته تلاش کنند. پیشنهاد دیگر تاسیس دانشکده رضوی و مشاوره رضوی است، که در آن از دیدگاههای ائمه و به خصوص امام رضا (علیه السلام) برای حل آسیبهای روانی و اجتماعی خانواده ها بهره گرفته شود.

منابع:

۱. قرآن کریم
۲. ابن بابویه قمی، محمد (۱۴۲۶). عیون اخبار الرضا، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
۳. نام خانوادگی، نام مؤلف، (سال انتشار)، نام اثر، محل نشر: ناشر، نوبت چاپ.
- ۴.
۵. ارمکی، آزاد، (۱۳۸۶)، تاریخ تفکر اجتماعی در اسلام، از آغاز تا دروه معاصر: تهران، علم، چ سوم.
۶. امیدیان، مرتضی (۱۳۸۸). مقایسه هویت از دیدگاه روانشناسی، یزد: انتشارات دانشگاه یزد.
۷. امینی، علیرضا و آیتی، محمد رضا (۱۳۹۱). تحریرالروضه فی شرح اللمعه، تهران: انتشارات سمت، چاپ پانزدهم.
۸. بحرانی، حسن بن شعبه (۵۱۴۰۴). تحف العقول، قم: جامعه مدرسین.
۹. پارسا، محمد (۱۳۸۲). بنیادهای روان شناسی، تهران: انتشارات سخن، چاپ دوم.
۱۰. حراملی، محمد بن حسین (۵۱۴۰۹). وسائل الشیعه، قم: موسسه آل البيت علیه السلام.
۱۱. خطیبی، شهلا، آسیب شناسی دنیای دختران نوجوان.
۱۲. خطیبی، اعظم (۱۳۹۱)، بررسی اعتماد دانشجویان به نیروی انتظامی، فصلنامه علمی - پژوهشی دانش انتظامی، نمایه ISC سال چهاردهم، ش ۲: ۴۱-۷۶.
۱۳. حسنی رخ، رفعت (۱۳۸۰). بررسی سبکهای مدیران دانشگاه فردوسی بر اساس نظریه X و Y و تاثیر آن، مشهد: انتشارات دانشگاه.
۱۴. دادستان، منصور (۱۳۷۵). روان شناسی ژنتیک (چاپ ششم)، تهران: انتشارات رشد.
۱۵. سانتراک، جان دلبیو (۲۰۰۸). روان شناسی تربیتی، ترجمه‌ی شاهده سعیدی، مهشید عراقچی و حسین دانش فر، تهران: انتشارات رسا.
۱۶. سالاری فر، محمدرضا (۱۳۸۵). خانواده در نگرش اسلام و روان شناسی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
۱۷. ساروخانی، باقر (۱۳۷۰)، مقدمه ای بر جامعه شناسی خانواده، تهران: انتشارات سروش.
۱۸. ستوده، هدایت الله و دیگران (1386). آسیب شناسی اجتماعی، چاپ چهارم، تهران: موسسه انتشارات آوای نور.
۱۹. سیف، علی اکبر (۱۳۷۹). روانشناسی پرورشی، انتشارات آگاه.
۲۰. شیخ صدوق، علل الشرایع، نشر داوری، قم، ج ۲، ص ۵۶۵، باب علة تحريم النظر إلی شعور النساء.
۲۱. شرفی، محمدرضا (۱۳۸۸). مهارتهای زندگی در سیره رضوی، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
۲۲. طبرسی، رضی الدین حسن بن فضل (۵۱۴۱۲). مکارم الاخلاق: انتشارات شریف رضی.
۲۳. عبدی، علی اصغر و حمیدرضا یزدانی مقدم (۱۳۸۸) تاثیر تعالیم دینی و کسب مهارتهای زندگی در سیره رضوی، مشهد: بی نا.
۲۴. علم الهدی، جمیله (۱۳۹۱). نظریه اسلامی تعلیم و تربیت، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۲۵. قائمی، علی (۱۳۷۶). شناخت، هدایت و تربیت نوجوانان و جوانان، تهران: انتشارات امیری، چاپ هفتم.
۲۶. قائمی، علی (۱۳۹۱). نظام حیات خانواده، تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
۲۷. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۵). الکافی، تهران: نشر دارالکتاب الاسلامیه.
۲۸. گلاس، وی گلدنبرگ، آی. و گلدنبرگ، اچ (۱۳۸۵). خانواده درمانی، ترجمه برواتی، نقشبندی و ارجمند، تهران: نشر روان.
۲۹. گیدنزا، آنتونی و کارن بردسال (۱۳۸۸)، جامعه شناسی، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نی.
۳۰. لطف آبادی، حسین (۱۳۸۲). ساخت مقیاس سنجش هویت نوجوانان و جوانان ایرانی - پژوهش - سازمان ملی جوانان.
۳۱. مجلسی، محمد باقر (۵۱۴۰۴). بحار الانوار، بیروت، موسسه الوفاء.
۳۲. محمدی ری شهری، محمد (۱۳۷۱). میزان الحکمه، قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
۳۳. ملکی، حسن (۱۳۸۹). تعلیم و تربیت اسلامی، تهران: انتشارات عابد.
۳۴. مرتضوی، سید محمد (۱۳۸۷). خورشید شب، چاپ اول، مشهد: انتشارات قدس رضوی.

35. Glasser, w.(2004).counseling with choice theory: The New Reality Therapy. New York, Harpercollins.
36. Goldberg, D.P,(1979).A scaled vision of the General Health Questionnaire psychological Medical,9.

Archive of SID